

Teisinio-administracinio modelio kaštų ir naudos analizė

Scenarijų formulavimas, jų pristatymas

Kuriamo teisinio-administracinio modelio (toliau – modelis) ekonominiam naudingumui įvertinti prognozuojami Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto, kai kurie biudžeto (gyventojų pajamų mokesčiai) bei kai kurie darbo rinkos rodikliai (nedarbo, užimtumo rodikliai). Modelio poveikio vertinimui formuluojami du scenarijai, kurie lyginami tarpusavyje siekiant išsiaiškinti projektuojamo modelio poveikį šalies socialinio draudimo sistemai (Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui – toliau, fondas), biudžetui bei darbo rinkai. Formuluojami scenarijai grindžiami projekto rezultatais ir plačiau čia neaptariami.

Išėtiniai (baziniai) kaštų ir naudos analizės duomenys yra grindžiami:

- Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto faktiniais duomenimis 2010-2013 metais, laukiamais duomenimis 2014 metais, Valstybinio socialinio draudimo fondo prognoziniais duomenimis 2015-2017 metais.
- Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis apie gyventojų, darbingo amžiaus galinčių dirbti asmenų, bedarbių faktinius skaičius, vidutinį metinį užimtųjų skaičių, darbo jėgą nedarbo lygį.
- Vidutinio laikotarpio ekonomikos augimo, darbo užmokesčio, nedarbo lygio, vidutinio sąlyginio darbuotojų skaičiaus, bedarbių skaičiaus rodikliai yra grindžiami vidutinio laikotarpio Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos Lietuvos rodiklių projekcijomis paskelbtomis 2014 m. balandžio mėnesį ir atsižvelgiant į EUROPOP2010 prognozuojamas kitimo tendencijas ir apimtis.
- Prognoziniai ilgojo laikotarpio gyventojų skaičiaus, darbo jėgos ir kiti gyventojų struktūros rodikliai grindžiami EUROPOP2010 (Eurostat) prognozėmis ir gyventojų senėjimo Europos Sąjungoje studija „The 2012 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projections Methodologies“ (DG ECFIN and AWG, 2011). Tačiau jose prognozuojamos tendencijos koreguojamos atsižvelgiant į Lietuvos statistinius duomenis (pavyzdžiui, EUROPOP2010 prognozuojama, kad Lietuvoje tik 2040 metais gyventojų skaičius sumažėtų iki 2.9 mln. gyventojų, o faktiniai duomenys byloja, kad 2014 m. sausio 1 d. gyventojų skaičius jau tesiekė 2.9 mln. gyventojų) pritaikant EUROPOP2010 prognozuojamas kitimo tendencijas ir apimtis.

Formuluojami šie du scenarijai:

1. Bazinis scenarijus (rodiklių dinamika, jei niekas nekeičiama).
2. Siūlomos pertvarkos scenarijus (rodiklių dinamika, jei pilna apimtimi įgyvendinama siūloma pertvarka).

Bazinis scenarijus:

Daroma prielaida, kad pagrindinės LR Valstybinio socialinio draudimo fondo metinio biudžeto pajamų ir išlaidų struktūra iš esmės nesikeičia: gyventojų skaičiui mažėjant, ženkliai nekintant jų užimtumo lygiui ir didėjant jų vidutinėms metinėms pajamoms, įmokos didėja nežymiai; padarius motinystės (tėvystės) pašalpų mokėjimo pertvarką, išlaidos skiriamos šiai draudimo rūšiai palaipsniui mažėjusios nusistovi; aktyvios užimtumo priemonės finansuojamos fondo lėšomis; fondo administravimas finansuojamas fondo lėšomis. Pensijos indeksavimas yra minimalus, siekiantis 1 proc. kasmet prognoziniais metais (tokia indeksacija vadinama stagnuojančia).

Siūlomos pertvarkos scenarijus

Daroma prielaida, kad pagrindinės LR Valstybinio socialinio draudimo fondo metinio biudžeto pajamų ir išlaidų struktūra iš esmės keičiasi (daugėja užimtųjų dalis ir didėja apdraustųjų socialiniu draudimu skaičius dėl daromų pertvarkų): pritaikius mokesčių kreditų daugėja savarankiškai dirbančių, didėja poreikis biudžeto lėšų mokesčio kreditui dengti (apie mokesčių kredito taikymo Lietuvoje galimybių analizę ir prognozes žr. p. 15). Bazinė pensija, aktyvios darbo rinkos priemonės ir fondo administravimas (išskyrus išmokų mokėjimo

sąnaudos ir palūkanas, mokamas už paimtus kreditus) palaipsniui vis didesne apimtimi finansuojami biudžeto lėšomis.

Konkrečios siūlomos pertvarkos scenarijaus prielaidos (pasiūlymai), sąlygos (grindžiamos šios viso tyrimo kitų atliktų uždavinių rezultatais):

1. Siūlomos pertvarkos nuostatos įgyvendinamos nuo 2016 metų ir įgyvendinama 12 metų (2016-2027 metais).

Pajamas liečiantys pasiūlymai:

2. Įvedamos įmokų lubos, kurios siektų vidutiniškai per mėn. įmokų „lubos“ būtų lygios 5 vidutinėms mėnesinėms algoms. Tai mažina LR Valstybinio socialinio draudimo fondo metinio biudžeto pajamas 77,2 mln. eurų (266,6 mln. litų) per metus ir 22 mln. eurų (76 mln. litų) Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto pajamas per metus.
3. Sodros mokesčių tarifas mažinamas po 1 proc. kasmet nuo 2016 metų (mažinant darbdavio mokamą pensijos draudimo tarifo dalį).
4. Dirbantys pagal verslo liudijimą draudžiami papildomai pensijos daliai, kai mokestinė bazė MMA, o tarifas papildomai pensijos daliai siekia 15 procentus. Pirmaisiais pertvarkos taikymo metais tai liestų 6 900 asmenų ir jų šios papildomos įmokos sudarytų 5,1 mln. eurų (17,6 mln. litų).
5. Dvasininkai draudžiami valstybės lėšomis papildomai pensijos daliai, kai mokestinė bazė MMA, o tarifas papildomai pensijos daliai siekia 15 procentus. Pirmaisiais pertvarkos taikymo metais tai liestų 1 200 asmenų ir jų šios papildomos įmokos sudarytų 0,56 mln. eurų (1,9 mln. litų).
6. Mokiniai ir studentai draudžiami motinystės socialiniu draudimu valstybės lėšomis, kai mokestinė bazė MMA, o tarifas motinystės draudimo siekia 2,2 procentus. Pirmaisiais pertvarkos taikymo metais tai liestų 204 262 asmenis ir jų šios papildomos įmokos sudarytų 10,2 mln. eurų (35,2 mln. litų).
7. Mažiausi ūkininkai (iki 4 EDV) įtraukiami į pensijų, motinystės ir sveikatos draudimo sistemą, kai mokestinė bazė MMA, o pensijų draudimas – 23,3 proc., motinystės – 2,2 proc., sveikatos – 6 procentus. Pirmaisiais pertvarkos taikymo metais tai liestų 17300 ūkininkus, o jų įmokos siektų 192,4 mln. eurų (664,3 mln. litų).
8. Statutiniai pareigūnai įtraukiami į socialinio draudimo sistemą. Tai liestų 33 233 asmenis pirmaisiais pertvarkos įgyvendinimo metais, o papildomomis įmokomis būtų surinkta 14,1mln. eurų (48,7 mln. litų).
9. Išplečiama teikiančių paslaugas pagal žemės ūkio ir miškininkystės kvitus draudimas pensijai. Tikėtinas tokių paslaugų teikėjų skaičius pirmaisiais pertvarkos įgyvendinimo metais siektų apie 834 asmenis ir jų pensijų draudimo įmokos siektų 1,2 mln. eurų (4,1 mln. litų).
10. Tantiemų gavėjai įtraukiami į socialinio draudimo sistemą (pensijos ir sveikatos draudimo). Pirmaisiais pertvarkos įgyvendinimo metais tai liestų 1638 asmenis, o jų įmokos siektų 6,4 mln. eurų (22,0 mln. Lt).

Išlaidas liečiantys pasiūlymai:

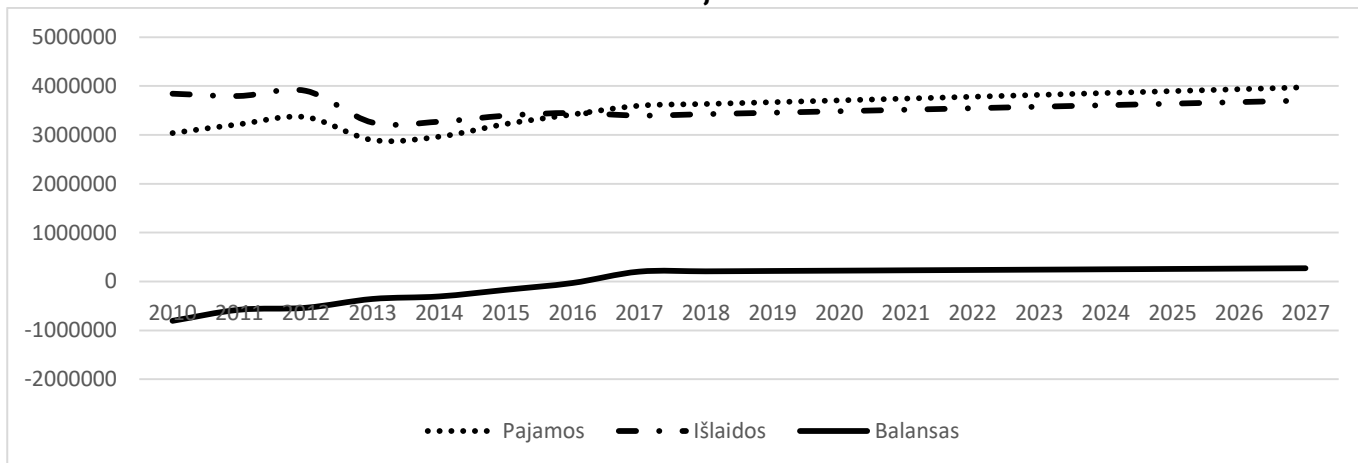
11. Motinystės išmokos II vaiko gyvenimo metais mokama tik esant prarastoms pajamoms. Tokiu būdu kasmet sutaupoma po 16,5 mln. eurų (57 mln. litų).
12. Dėl padidėjusios asmenų įtraukties į draudimo sistemą (įtraukiant naujus ar išplečiant draudimą jau dalyvaujantiems jame, didėja fondo išlaidos palaipsniui didės 0,6 proc. 2016 metais iki 2 proc. 2027 metais).
13. Keičiamas nedarbo socialinis draudimas didinama nedarbo soc. draudimo išmokos aprėptis sumažinant nedarbo draudimo stažą iki 12 mėnesių per 24 mėnesius. Taip pat iki 9 mėnesių pratęsiama išmokų mokėjimo trukmė. Nedarbo draudimo išmoka apskaičiuojama kaip pastovios ir kintamos dalių suma. Pastovią dalį sudaro 30 proc. mokėjimo mėnesį galiojančios MMA. Kintama išmokos dalis kas trys mėnesiai palaipsniui mažinama, siekiant paskatinti asmenis kuo greičiau grįžti į darbo rinką: 1 – 3 nedarbo draudimo išmokos mokėjimo mėnesį – 50 procentų, 4 – 6 mėnesį– 40 procentų, 7 – 9 mėnesį – 30 procentų. Nustatomos išmokų „lubos“ - 75 proc. vidutinio darbo užmokesčio apdraustojo asmens vidutinių mėnesinių draudžiamųjų pajamų. Tai didina „Sodros“ išlaidas apie nuo 1 proc. 2016 metais iki 2 proc. 2027 metais įmokų punktą, priklausomai nuo nedarbo lygio.
14. Panaikinamas dabartinis netekto darbingumo pensijų dydžių nustatymo trūkumas, kuomet esant nedideliame netekto darbingumo procentų skirtume, pensijos dydis radikaliai mažėja (asmens, turinčio 55 procentus netekto darbingumo, pensija yra du kartus mažesnė, nei asmens turinčio 60 procentų netekto darbingumo). Projekte siūloma, jog netekto darbingumo pensijų dydis nuosekliai priklausytų nuo darbingumo lygio (kas 5 %). Tai papildomai pareikalautų apie 9 mln. eurų (apie 31 mln. litų).

- Skyrimo sąlygos išlieka tokios pačios: asmens netekto darbingumo pripažinimas ir lygis, bei stažo reikalavimas. Įstatymo projekte paliekama galioti nuostata, kad netekto darbingumo pensiją turi teisę gauti asmenys, netekę 45 ir daugiau procentų darbingumo.
15. Nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinis draudimas pertvarkomas atsisakant išmokų dubliavimo. Tai kasmet padėtų sutaupyti apie 4,8 mln. eurų (16,6 mln. litų).
 16. Bazinė pensija palaiptai proporcingai per 12 pertvarkos metų perduodama finansavimui biudžeto lėšomis.
 17. Užimtumo rėmimo priemonės nuo 2016 metų perduodamos pilna apimtimi finansavimui biudžeto lėšomis. Jos dabar siekia apie 29 mln. eurų (apie 100 mln. litų).
 18. Fondo administravimo išlaidos (išskyrus išmokų mokėjimo sąnaudos ir palūkanas, mokamas už paimtus kreditus) finansuojamos biudžeto lėšomis. Fondo administravimo išlaidos prognozuojamos remiantis faktiniais duomenimis ir pirmaisiais pertvarkos įgyvendinimo metais jos siektų 215,9 mln. eurų (745,4 mln. litų, įskaitant išmokų mokėjimo sąnaudos ir palūkanas, mokamas už paimtus kreditus).
 19. Pensijos indeksuojamos kasmet pagal darbo užmokesčio fondo augimą; galimas padidėjimas 3 – 5 proc. (remiantis faktiniais ir prognoziniiais duomenimis nustatytas siūlytinis indeksavimo dydis), tačiau priede nurodyti VSDF biudžeto rodikliai įgyvendinant pertvarkos siūlymus, buvo apskaičiuoti pagal 6 proc. pensijų didinimą kasmet, nes toks darbo užmokesčio fondo augimas buvo pastaraisiais metais. Visgi konkretus pensijų indeksavimo koeficientas kasmet gali svyruoti priklausomai ir nuo prognozių metų verčių.“
 20. Esant teigiamam einamųjų metų balansui kaupiamas kasmet rezervas, kuris kasmet siektų apie 4,4 proc. LR Valstybinio socialinio draudimo fondo metinio biudžeto metinių pajamų. Tai leistų per 12 metų sukaupti 50 proc. LR Valstybinio socialinio draudimo fondo metinio biudžeto pajamų dydžio rezervą.

Rezultatai: scenarijų palyginimas

Lyginant galimų naujo socialinio draudimo teisinio-administracinio modelio priemonių poveikį Valstybinio socialinio draudimo fondui ir nacionaliniam biudžetui, matyti, kad nieko nekeičiant (bazinis scenarijus) ženklus pajamų augimo (augančio dėl didėjančio vidutinio darbo užmokesčio šalyje, bet amortizuojamo dėl stagnuojančio ir net mažėjimo tendenciją turinčio dirbti galinčių darbingo amžiaus skaičiaus) nebūtų galima tikėtis. Kitoms sąlygoms nesikeičiant, fondo pajamos didėtų nuo 3,4 mrd. eurų (iki 11,7 mlrd. litų) 2016 metais iki beveik 4 mrd. eurų (13,7 mlrd. litų) 2017 metais (žr. 1 pav.). Šiuo atveju (bazinio scenarijau atveju) Valstybinio socialinio draudimo fondui išlaidos siektų 3,4 mlrd. eurų (iki 11,7 mlrd. litų) 2016 metais iki beveik 3,7 mlrd. eurų (12,8 mlrd. litų) 2017 metais. Tokia fondo biudžeto struktūra, toliau įgyvendinant jau anksčiau priimtus sprendimus (dėl pensinio amžiaus ilginimo, dėl motinystės išmokų pertvarkų ir kt.), lemtų einamųjų metų balanso kitimą iš neigiamo 2016 metais (-0,03 mlrd. eurų arba -0,1 mlrd. litų) į teigiamą 2027 metais (0,3 mlrd. eurų arba 0,9 mlrd. litų). Nieko nekeičiant, galima tikėtis, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas tampa teigiamu, bet padidėjimas yra gana ribotas. Šiuo atveju nesprenžiamos fondo rezervo kaupimo, pensijų indeksavimo ir tarifo mažinimo problemos.

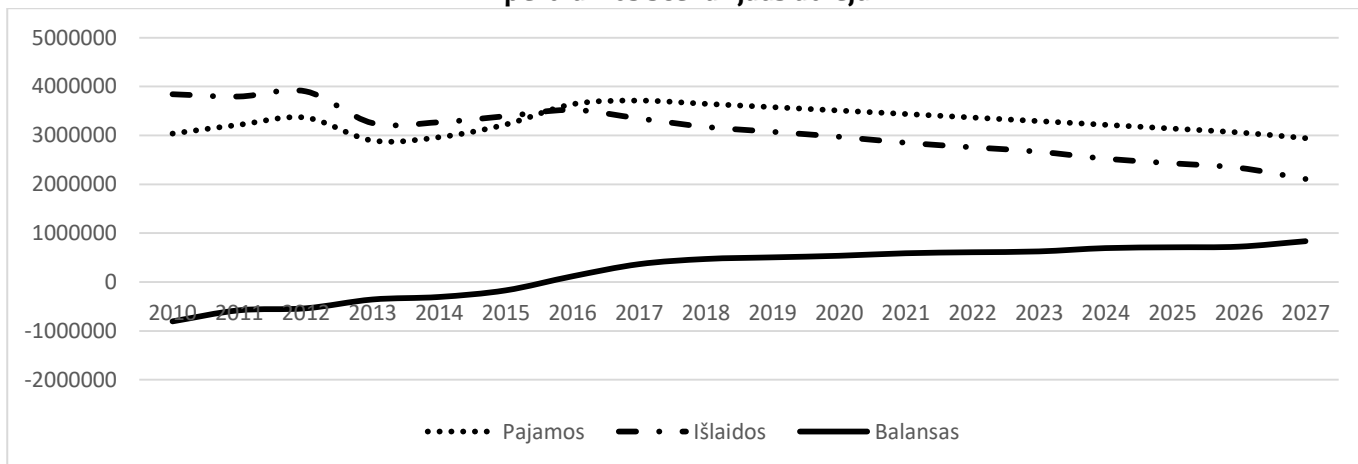
1 pav. Valstybinio socialinio draudimo pajamų, išlaidų ir einamųjų metų balanso dinamika bazinio scenarijaus atveju

Šaltinis: skaičiuota autorių remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo faktinio ir prognozinio biudžeto duomenimis.

Padarius siūlomus pakeitimus (siūlomos pertvarkos scenarijaus atveju), tikėtina, kad pajamos ilguoju laikotarpiu mažės, nes palaipsniui bus (po 1 proc. kasmet) mažinamas tarifas. Tikėtina, kad įgyvendinus siūlomus pakeitimus, Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamos mažės nuo 3,6 mlrd. eurų (12,4 mlrd. litų) 2016 metais iki 2,9 mlrd. eurų (10,0 mlrd. litų) 2027 metais, o jo išlaidos atitinkamu laikotarpiu mažės nuo 3,5 mlrd. eurų (12,0 mlrd. litų) iki 2,1 mlrd. eurų (7,2 mlrd. litų; žr. 2 pav.). Šiuo atveju tikėtini yra geresni bei bazinio scenarijaus atveju einamųjų metų balanso rezultatai taip būtini būsimam fondo rezervui formuoti. Einamųjų metų balansas 2016 metais įgyvendinus pertvarką siektų 0,12 mlrd. eurų (0,42 mlrd. litų). Toks rezervo kaupimo potencialas leistų per pertvarkos vykdymo laikotarpį sukaupti (kaupiant kasmet po 4,4 proc. pajamų) apie 50 proc. Valstybinio socialinio draudimo fondo metinių pajamų dydžio rezervą.

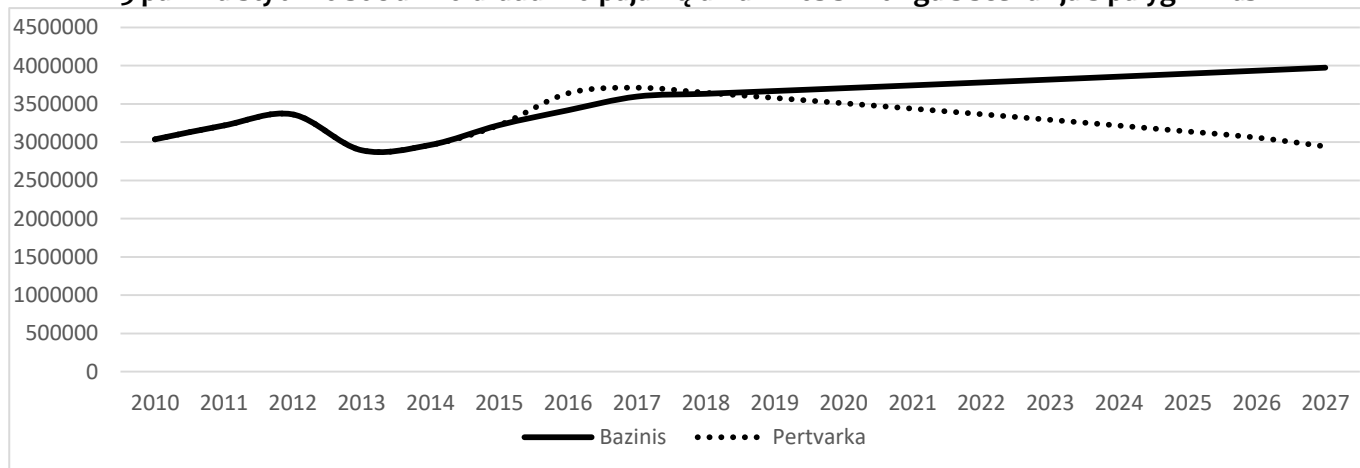
2 pav. Valstybinio socialinio draudimo pajamų, išlaidų ir einamųjų metų balanso dinamika siūlomos pertvarkos scenarijaus atveju

Šaltinis: skaičiuota autorių remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo faktinio ir prognozinio biudžeto duomenimis.

Lyginant Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamas bazinio ir siūlomos pertvarkos scenarijų atvejais, matyti, kad pertvarkos atveju pajamos prognozuojama turėtų būti mažesnės nei bazinio scenarijaus atveju (žr. 3 pav.), nes perduodant bazinę pensiją, fondo administravimą finansavimui iš biudžeto, net jei kai kurios išlaidos didėja, susiformuoja galimybė mažinti tarifą, kas ir jau įvertinta.

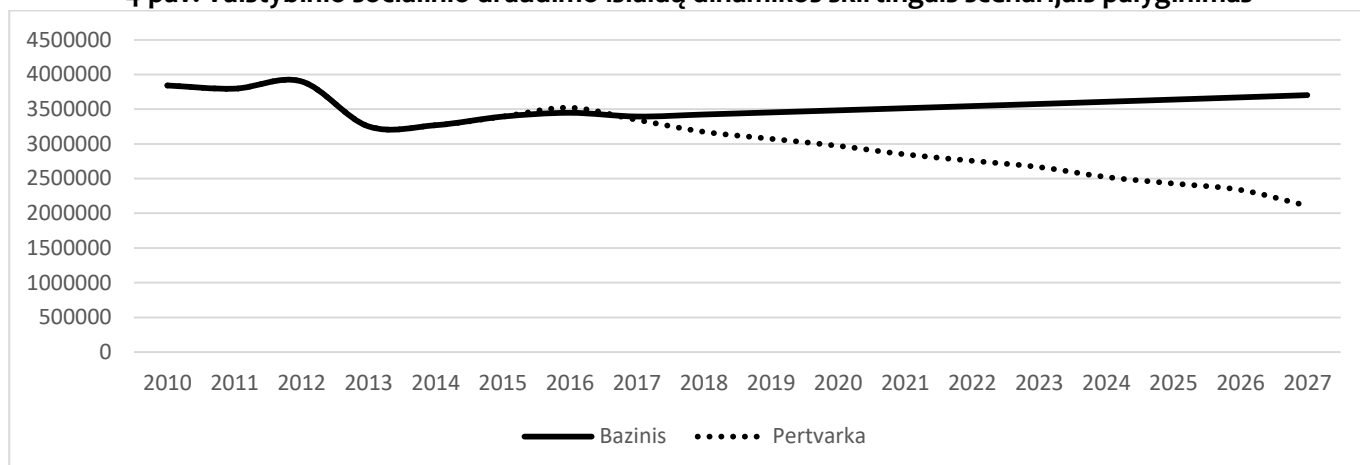
3 pav. Valstybinio socialinio draudimo pajamų dinamikos skirtingais scenarijais palyginimas

Šaltinis: skaičiuota autorių remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo faktinio ir prognozinio biudžeto duomenimis.

Lyginant fondo išlaidas matyti, kad bazinio scenarijaus atveju fondo išlaidos yra didesnės nei siūlomos pertvarkos atveju. Siūlomos pertvarkos atveju didelės dalies išlaidų perdavimo atveju biudžetui vos ne per pusę pertvarkos laikotarpiu sumažėtų fondo išlaidos. Suprantama, kad toks išlaidų perkėlimas prognozuojamas vykdyti palaipsniui, nes reikalinga atitinkamai formuoti pajamas tokioms išlaidoms finansuoti biudžete (žr. 4 pav.)

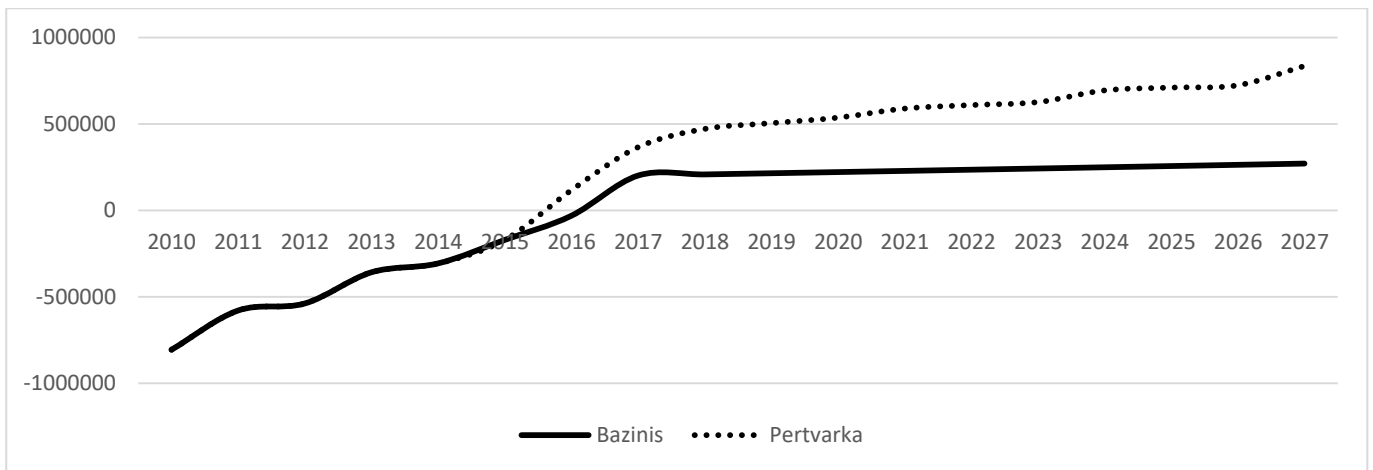
4 pav. Valstybinio socialinio draudimo išlaidų dinamikos skirtingais scenarijais palyginimas

Šaltinis: skaičiuota autorių remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo faktinio ir prognozinio biudžeto duomenimis.

Žvelgiant į lyginamus dviem scenarijais paskaičiuotus fondo biudžeto einamųjų metų balansus matyti, kad situacijos nekeitimas ir status quo išlaikymas lemtų kuklesnio (apie tris kartus) einamųjų metų balanso formavimą ribojant galimybes kaupti rezervą, būtina sistemos saugumui užtikrinti (žr. 5 pav.). Siūlomos pertvarkos scenarijaus atveju, t. y. šiek tiek mažėjant pajamoms ir ženkliau sumažinus išlaidas jas perdavus biudžetui, fondo einamųjų metų balansas būtų teigiamas ir kelis kartus didesnis nei būtų galima tikėtis bazinio scenarijaus atveju.

5 pav. Valstybinio socialinio draudimo einamųjų metų balanso dinamikos skirtingais scenarijais palyginimas

Šaltinis: skaičiuota autorių remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo faktinio ir prognozinio biudžeto duomenimis.

Detalus Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamų, išlaidų ir einamųjų metų balanso duomenys pateikiami 1 ir 2 lentelėse.

1. lentelė. Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamų, išlaidų ir balanso dinamika skirtingais scenarijais (tūkst. eurų)

Bazinis scenarijus

Metai	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Pajamos	3037126	3217553	3363312	2894742	2963348	3222974	3417629	3596261	3632343	3668799	3705618	3742808	3780372	3818316	3856643	3895355	3934458	3973956
Išlaidos	3842522	3796272	3901342	3252482	3269706	3393651	3448536	3394870	3424277	3453995	3484025	3514371	3545035	3576021	3607331	3638969	3670936	3703237
Balansas	-805396	-578719	-538030	-357740	-306358	-170678	-30907	201391	208066	214805	221593	228437	235337	242295	249312	256387	263522	270719

Siūlomos pertvarkos scenarijus

Metai	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Pajamos	3037126	3217553	3363312	2894742	2963348	3222974	3638646	3712071	3645912	3578271	3509106	3438395	3366110	3292223	3216709	3139535	3060674	2943508
Išlaidos	3842522	3796272	3901342	3252482	3269706	3393651	3521591	3346920	3174708	3073821	2972727	2849701	2757098	2666039	2523036	2429377	2337278	2108451
Balansas	-805396	-578719	-538030	-357740	-306358	-170678	117055	365151	471204	504450	536379	588694	609012	626185	693673	710157	723396	835058

2 lentelė. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto prognozės atskirais scenarijais(tūkst. eurų)

Bazinis scenarijus

6		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
1.	Pajamos	3037126	3217553	3363312	2894742	2963348	3222974	3417629	3596261	3632343	3668799	3705618	3742808	3780372	3818316	3856643	3895355	3934458	3973956
1.1.	Draudėjų valstybinio socialinio draudimo įmokos	2203759	2351102	2479893	2422057	2607772	2763815	2942680	3150771	3182278	3214101	3246242	3278705	3311492	3344607	3378053	3411833	3445952	3480411
1.2.	Apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokos	640791	680262	716569	256572	276370	292973	312136	334423	337768	341145	344557	348002	351482	354997	358547	362133	365754	369411
1.3.	Savarankiškai dirbančių asmenų valstybinio socialinio draudimo įmokos	46744	49724	54076	52825	62498	93438	93682	93682	94619	95565	96521	97486	98461	99445	100440	101444	102459	103483
1.4.	Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos	504	415	379	1328	1382	1415	1426	1426	1440	1454	1469	1483	1498	1513	1528	1544	1559	1575
1.5.	Baudos ir delspinigiai	3847	2077	2153	1694	1723	1723	1723	1723	1717	1722	1722	1722	1721	1721	1722	1721	1721	1721
1.6.	Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių	95060	103936	83020	144007	0	56186	52132	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.7.	Atgautos į ankstesnių metų išlaidas išskeltos abejotinai atgautinos sumos	4013	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.8.	Veiklos pajamos ir iš įtraukto į Fondo apskaitą turto gaunamos pajamos	12065	4862	4961	16236	13604	13424	13851	14237	14521	14812	15108	15410	15718	16033	16353	16680	17014	17354
1.9.	Sveikatos draudimo įmokos iš socialinio draudimo pašalpy	30344	25176	22142	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.10	Lėšos už ES institucijų pensijų sistemoje įgytas pensines teises	0	0	118	23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
2.	Išlaidos	3842522	3796272	3901342	3252482	3269706	3393651	3448536	3394870	3424277	3453995	3484025	3514371	3545035	3576021	3607331	3638969	3670936	3703237
2.1.	Pensijų socialiniam draudimui	2218462	2220801	2369894	2364468	2385439	2441578	2459785	2404971	2429021	2453311	2477844	2502623	2527649	2552925	2578455	2604239	2630282	2656584
2.2.	Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	498782	419429	368128	336418	361965	417428	444083	474862	479610	484406	489251	494143	499084	504075	509116	514207	519349	524543
2.3.	Nedarbo socialiniam draudimui	142449	100674	88307	43887	115352	131741	129234	126727	125460	124205	122963	121734	120516	119311	118118	116937	115767	114610
2.4.	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	12512	12765	15537	16806	17787	18296	18847	19427	19524	19622	19720	19819	19918	20017	20118	20218	20319	20421
2.5.	Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą	664908	714763	751080	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.6.	Lėšos, pervedamos į pensijų fondus	95060	103936	83020	148712	131118	142472	152634	164278	165100	165925	166755	167589	168427	169269	170115	170966	171820	172680
2.7.	Neatgautinos ir abejotinai atgautinos sumos	36385	28024	14118	102740	14481	14481	14481	14481	14488	14495	14503	14510	14517	14524	14532	14539	14546	14554
2.8.	Veiklos sąnaudos	173964	195881	211258	239452	243563	227657	229471	190123	191074	192029	192989	193954	194924	195899	196878	197862	198852	199846
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
3.	Einamųjų metų rezultatas	-805396	-578719	-538030	-357740	-306358	-170678	-30907	201391	208066	214805	221593	228437	235337	242295	249312	256387	263522	270719

Siūlomos pertvarkos scenarijus (tūkst. eurų)

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
1.	Pajamos	3037126	3217553	3363312	2894742	2963348	3222974	3638646	3712071	3645912	3578271	3509106	3438395	3366110	3292223	3216709	3139535	3060674	2943508
1.1.	Draudėjų valstybinio socialinio draudimo įmokos	2203759	2351102	2479893	2422057	2607772	2763815	2975999	3077005	3004377	2930188	2854411	2777020	2697984	2617277	2534869	2450730	2364832	2240555
1.2.	Apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokos	640791	680262	716569	256572	276370	292973	312136	334423	337768	341145	344557	348002	351482	354997	358547	362133	365754	369411
1.3.	Savarankiškai dirbančių asmenų valstybinio socialinio draudimo įmokos	46744	49724	54076	52825	62498	93438	281365	283242	286075	288935	291825	294743	297691	300667	303674	306711	309778	312876
1.4.	Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos	504	415	379	1328	1382	1415	1440	1440	1454	1469	1483	1498	1513	1528	1544	1559	1575	1590
1.5.	Baudos ir delspinigiai	3847	2077	2153	1694	1723	1723	1723	1723	1717	1722	1722	1722	1721	1721	1722	1721	1721	1721
1.6.	Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių	95060	103936	83020	144007	0	56186	52132	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.7.	Atgautos į ankstesnių metų išlaidas išskeltos abejotinai atgautinos sumos	4013	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.8.	Veiklos pajamos ir iš įtraukto į Fondo apskaitą turto gaunamos pajamos	12065	4862	4961	16236	13604	13424	13851	14237	14521	14812	15108	15410	15718	16033	16353	16680	17014	17354
1.9.	Sveikatos draudimo įmokos iš socialinio draudimo pašalpy	30344	25176	22142	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.10.	Lėšos už ES institucijų pensijų sistemoje įgytas pensines teises	0	0	118	23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
2.	Išlaidos	3842522	3796272	3901342	3252482	3269706	3393651	3521591	3346920	3174708	3073821	2972727	2849701	2757098	2666039	2523036	2429377	2337278	2108451
2.1.	Pensijų socialiniam draudimui	2218462	2220801	2369894	2364468	2385439	2441578	2411383	2243436	2081447	1992596	1905140	1784607	1694378	1605582	1464738	1373143	1283019	1056087
2.2.	Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	498782	419429	368128	336418	361965	417428	441404	472156	476878	481646	486463	491327	496241	501203	506215	511277	516390	521554
2.3.	Nedarbo socialiniam draudimui	142449	100674	88307	43887	115352	131741	256691	260702	260390	259822	254472	249100	243702	238272	232804	227294	221735	216121
2.4.	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	12512	12765	15537	16806	17787	18296	23122	23654	23701	23749	23797	23845	23893	23941	23989	24037	24085	24133
2.5.	Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą	664908	714763	751080	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.6.	Lėšos, pervedamos į pensijų fondus	95060	103936	83020	148712	131118	142472	158634	170338	171220	172107	177681	178624	179572	180526	181485	182449	183419	184394
2.7.	Neatgautinos ir abejotinai atgautinos sumos	36385	28024	14118	102740	14481	14481	14481	14481	14488	14495	14503	14510	14517	14524	14532	14539	14546	14554
2.8.	Veiklos sąnaudos	173964	195881	211258	239452	243563	227657	215875	162153	146583	129404	110671	107687	104795	101991	99273	96638	94084	91608
	Veiklos sąnaudos (bazinės)	173964	195881	211258	239452	243563	227657	229471	190123	191074	192029	192989	193954	194924	195899	196878	197862	198852	199846

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
3.	Einamųjų metų rezultatas	-805396	-578719	-538030	-357740	-306358	-170678	117055	365151	471204	504450	536379	588694	609012	626185	693673	710157	723396	835058

Lyginant scenarijus tarpusavyje yra akivaizdu, kad kiekvienas jų turi tam tikrų privalumų ir trūkumų. Nieko nedarymo scenarijaus atveju būtų išsaugomas „apgaulingas“ stabilumas, t. y. stabilumas, kuris patrauklus trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu, tačiau riboja sąlygas tvariai fondo veiklai, nesukuria galimybių mažinti mokesčio tarifą, indeksuoti pensijas. Toks scenarijus nekurtų naujų dirbančių ir mokesčius mokančių elgsenos modelių, todėl ženklesnio poveikio užimtumui nedarytų (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Scenarijų palyginimo lentelė

	Bazinis scenarijus	Siūlomos pertvarkos scenarijus
<i>Privalumai</i>	Fondo einamųjų metų balansas tampa teigiamu.	Fondo einamųjų metų balansas tampa teigiamu.
	Biudžeto lėšų poreikis minimalus.	Išplečiamos socialiniu draudimu draudžiamų asmenų grupės ir vis daugiau asmenų draudžiama vis daugiau draudimo rūšių
	Nėra poveikio užimtumui	Didėja užimtumo lygis
<i>Trūkumai</i>	Fondo biudžetas vidutiniu laikotarpiu balansuoja neigiamo einamojo balanso link.	Daugiau nei 1,3 mlrd. eurų (4,3 mlrd. litų) biudžeto lėšų poreikis (neįskaitant lėšų poreikio apdrausti naujas asmenų grupes valstybės lėšomis)
<i>Realumo įvertinimas</i>	Tikėtina, bet nepageidaujama.	Svarstytinas, kartu mažinant mokesčio tarifą ir dar lėtinant bazinės pensijos ir kitų išlaidų perdavimą biudžetui.

Šaltinis: sudaryta autorių.

Siūlomos pertvarkos scenarijaus atveju tikėtinas gana greitas fondo rezervo formavimas, būtų išplečiamos socialiniu draudimu draudžiamų asmenų grupės ir vis daugiau asmenų būtų draudžiama vis daugiau draudimo rūšių. Tokio scenarijaus poveikis užimtumui yra teigiamas, tačiau nėra lengvai prognozuojamas dėl šio scenarijaus santykinio radikalumo, t. y. nenuspėjamo mokesčių mokėtojų elgsenos pokyčių radikaliai keičiantis sistemai. Viena didžiausių šio scenarijaus problemų, kuri nėra problema fondui, bet yra problema biudžetui, tai papildomų daugiau nei 1,3 mlrd. eurų (4,3 mlrd. litų) poreikis pagrindinei pensijai, aktyvioms darbo rinkos priemonėms ir fondo administravimo išlaidoms finansuoti (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Biudžeto lėšų poreikis pagrindinei pensijai, aktyvioms darbo rinkos priemonėms ir fondo administravimui finansuoti

Tūkst. eurų	2013	2014
Pagrindinei pensijai mokėti*	1 165 651	1 165 651
Užimtumo rėmimo priemonėms įgyvendinti	29 831	28 962
Fondo veiklos sąnaudos (išskyrus išmokų mokėjimo sąnaudas ir palūkanas)	60 183	67 016
Iš viso	1 255 665	1 261 629

*skaičius paimtas iš projekto rezultatų ataskaitų ir sąlyginai manoma, kad iš esmės panašios apimties yra tiek 2013, tiek 2014 metais.

Šaltinis: Valstybinio socialinio draudimo fondo 2013 faktiniais duomenimis ir 2014 metų laukiamais rezultatais.

Siūlomos pertvarkos scenarijų atveju per pertvarkos laikotarpį fondo einamųjų metų balansas yra teigiamas. Būtų išplečiamos socialiniu draudimu draudžiamų asmenų grupės ir vis daugiau asmenų draudžiama vis daugiau draudimo rūšių. Tikėtina tokiais atvejais didėtų ir užimtumas, nes jis palaipsniui keistųsi ir formuotųsi, jei dar būtų kartu mažinamas pensijų draudimo tarifas ir didinama gaunamų socialinio draudimo išmokų priklausomybė nuo asmens pajamų (mokėtų mokesčių), formuotųsi nauji mokesčių mokėtojų elgsenos modeliai skatinantys juos aktyviau dalyvauti ir ilgiau likti darbo rinkoje.

Vertinant ir lyginant tarpusavyje scenarijus akivaizdu, kad didžiausia problema siūlymuose yra būtent dalies fondo išlaidų perdavimas ir finansavimas biudžeto lėšomis. Problemos mastą atskleidžia siūlomos perduoti biudžetui išlaidų sumos dydis ir šalyje įmonių ir gyventojų sumokamų mokesčių apimčių palyginimas (žr. 5 lentelę). 2013 metais šalyje gyventojai sumokėjo daugiau nei 1.2 mlrd. eurų (4 mlrd. litų) gyventojų pajamų mokesčio. Tai sudaro apie penktadalį visų šalyje įmonių ir gyventojų sumokamų mokesčių. Kitais žodžiais tariant, staiga perdavus modelyje siūlomas fondo biudžeto išlaidas biudžetui, biudžete staiga trūktų 20 proc. mokesčių pajamų kitoms valstybės funkcijoms vykdyti. Akivaizdu, kad toks fondo išlaidų perdavimas biudžetui galimas tik palaispniui, lygiagrečiai siūlomoms pertvarkoms atsirandant naujiems mokesčių (ar kitų) pajamų šaltiniams.

5 lentelė. Šalyje įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai

Tūkst. eurų	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Iš viso mokesčių	6026952	7021958	4843829	4625398	5113781	5520730	5759345
Gyventojų pajamų mokesčių	1890651	2118067	1097094	1004967	1092690	1159734	1249824
Gyventojų pajamų mokesčių dalis visuose mokesčiuose, proc.	0.31	0.30	0.23	0.22	0.21	0.21	0.22

Šaltinis: duomenys Lietuvos statistikos departamento, 2014; skaičiavimai – autorių.

Vertinant visuomenės socialines grupes (vertinamos iš esmės tik šioje analizėje nagrinėtos visuomenės socialinės grupės) ir jų patiriamą naudą ir/ar galimą žalą siūlomo modelio įgyvendinimo atveju, galima konstatuoti, kad staigus ir radikalus modelio keitimas, įvedimas vienareikšmiškai būtų traktuojamas kaip gana neigiamas dalykas daugelio socialinių grupių, nes tai jų akyse griautų nusistovėjusią tvarką, prie kurios visi jau yra įpratę (žr. 6 lentelę).

Pasirinkus siūlomos pertvarkos modelio įvedimo scenarijų, tikėtina, kad trumpuoju laikotarpiu sistemos pakeitimas lemtų gana didelį daugelio visuomenės grupių nepasitenkinimą. Tas nepasitenkinimas būtų dar didesnis, jei kartu nebūtų numatytas VSD tarifo mažinimo ar išmokų didesnės sąsajos su įmokomis. Šio scenarijaus atveju studentai ir moksleiviai, pareigūnai ir dvasininkai dėl praplėsto jų socialinio draudimo valstybės lėšomis turėtų tai traktuoti kaip naudą. Dirbantys pensininkai ir kiti asmenys, draudžiami visomis VSD draudimo rūšimis, jei būtų sumažintas VSD mokesčio tarifas galėtų pasikeitimus traktuoti esant naudingais. Nepatenkinti modelio pasiūlymais greičiausiai būtų savarankiškai dirbantys pagal verslo liudijimus, kurių socialinis draudimas plečiamas jų pačių papildomomis įmokomis, mažų ūkių ūkininkai, kurie gali susidurti ir su piniginių pajamų, reikiamų mokesčiams mokėti trūkumu, dirbantys pagal kvitus žemės ūkyje ir miškininkystėje bei tantjėmų gavėjai iki šiol išvengdavę mokesčių nuo savo darbo užmokesčio pobūdžio pajamų. Detalus kiekvienos socialinės visuomenės grupės naudų ir galimų žalų įvertinimas pateiktas 6 lentelėje.

6 lentelė. Naudą patiriančių ir galima žalą patirsiančios visuomenės grupės

Visuomenės grupės	Bazinis scenarijus	Siūlomos pertvarkos scenarijus
Pensinio amžiaus gyventojai	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Ilgalaikiai pokyčiai užtikrintų pensinio amžiaus žmonių tikėjimą, kad pokyčiai jų neigiamai nepalies. Pensijas indeksuojant, didėja pensininkų

		disponuojamos pajamos.
Studentai ir moksleiviai nuo 16 metų	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Išplečiamas jų socialinis draudimas valstybės lėšomis, todėl traktuojama kaip teigiamas dalykas.
Dvasininkai	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Išplečiamas jų socialinis draudimas valstybės lėšomis, todėl traktuojama kaip teigiamas dalykas.
Pareigūnai	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Išplečiamas jų socialinis draudimas valstybės lėšomis, todėl traktuojama kaip teigiamas dalykas.
Nuteistieji	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Esminių pokyčių neturėtų patirti.
Dirbantys pensininkai	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Mažėjant pensijų draudimo tarifui ir socialinio draudimo išmokų priklausomybė nuo sumokėtų įmokų gali paskatinti asmenis ilgiau likti darbo rinkoje. Pensijas indeksuojant, didėja pensininkų disponuojamos pajamos.
Asmenys, draudžiami visomis VSD draudimo rūšimis	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Jei būtų mažinamas VSD tarifas, didėtų mokesčių mokėtojų disponuojamos pajamos, didėtų vartojimas. Iš esmės turėtų būti traktuojama teigiamai.
Asmenys, turintys verslo liudijimus	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Išplečiamas jų socialinis draudimas savo lėšomis, todėl traktuojama kaip neigiamas dalykas trumpuoju laikotarpiu.
Individualių įmonių savininkai, TŪB, KŪB nariai, kiti individualia veikla užsiimantys asmenys.	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Nėra papildomos naudos ar praradimų.
Ūkininkai	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Mažų ūkių ūkininkai trumpuoju laikotarpiu neigiamai traktuotų prievolę mokėti VSD mokesčius. Be to, reikia įvertinti, kad mažiausi ūkininkai didelę dalį savo pajamų gauna ne pinigine forma, todėl mokėti VSD mokesčius jiems gali būti, atskirais atvejais, iššūkis.
Dirbantys pagal kvitus žemės ūkyje ir miškininkystėje	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Nepasitenkinimas dėl pajamų apmokestinimo.
Tantjemų gavėjai	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Nepasitenkinimas dėl pajamų apmokestinimo.
Darbo vietas „legalizavęsi“ savarankiškai dirbantys asmenys	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Dėl GPM lengvatų statybos darbams, gyventojai būtų linkę prašyti sąskaitų faktūrų iš paslaugų teikėjų ir tuo būdu priverstų dalį tokių paslaugų teikėjų „legalizuotis“.
Dirbantys	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Dirbantys būtų labiau motyvuoti deklaruoti visas savo pajamas, nes nuo to priklausys jų gaunamos socialinio

		draudimo išmokos, sumažinus tarifą didėtų jų disponuojamos pajamos, didėtų vartojimas. Įvesta apskaitos vienetų sistema skatina asmenis legalizuoti visas uždirbtas pajamas ir motyvuoja dalyvauti socialinio draudimo sistemoje.
Įmonės, organizacijos, samdančios darbuotojus	Nėra papildomos naudos ar praradimų.	Perskirsčius tarifą ir sumažinus įmonių mokamo VSD tarifo dydį, galima manyti, kad darbo vieta įmonėms „psichologiškai“ atpigs, todėl galima tikėtis darbų vietų augimo. Neigiamas dalykas įmonėms, pasikeitęs mokesčių tarifas pradžioje reikalaus papildomo administracinio darbo.

Šaltinis: sudaryta autorių.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad siūlomos naujo darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinio–administracinio modelio paketo priemonės, įvedinėjamos sudarius subalansuotą jų įgyvendinimo programą, galėtų padėti modeliuoti naują mokesčių mokėtojų ir dirbančiųjų elgseną (įmonių – draudžiančių darbuotojus ir patiriančių darbo kaštus) tuo būdu didindamos užimtumą, visuomenės grupių aprėptį socialiniu draudimu ir socialinį visuomenės draustų narių saugumą. Sėkmingai įgyvendinus siūlomus teisinio administracinio modelio pakeitimus tikėtina būtų pasiekti šie rezultatai:

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas

1. Apie 421 067 asmenys (iš jų (pirmaisiais pertvarkos metais) 6 900 dirbančių pagal verslo liudijimus, 1 200 dvasininkų, 204 262 mokinių ir studentų, 17 300 ūkininkų, 33 233 statutinių pareigūnų, 834 asmenys teikiantys žemės ūkio ir miškininkystės paslaugas pagal kvitus, 1 638 tantjėmų gavėjai; žr. 2 psl.) būtų naujai įtraukiami į valstybinio socialinio draudimo sistemą arba būtų išplečiamas jų socialinis draudimas (apimant daugiau draudimo rūšių, kuriomis asmenys draudžiami). Toks socialinio draudimo kiekybinis ir kokybinis išplėtimas lemtų apie 230 mln. eurų (794 mln. litų) didesnes metines Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamas. Dalis šių asmenų (205 462 asmenys, iš jų 204 262 mokinių ir studentų ir 1 200 dvasininkų) būtų draudžiami valstybės lėšomis ir ši suma siektų apie 10,8 mln. eurų (37,2 mln. litų).
2. Vykiant bazinės pensijos, aktyvių darbo rinkos priemonių ir Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo finansavimo šaltinio keitimą (pradedant finansuoti biudžeto lėšomis) Valstybinio socialinio draudimo fondo išlaidos galėtų sumažėti apie 1,3 mlrd. eurų (4,3 mlrd. litų; žr. 4 lentelę). Siūloma šių išlaidų finansavimo šaltinį keisti palaipsniui per dvyliką pertvarkos metų (atsižvelgiant į pertvarkos rezultatus ir, esant, objektyviam poreikiui, ilginant šį laikotarpį), idant minimizuoti galimą staigų neigiamą poveikį biudžeto išlaidoms (biudžeto išlaidos atitinkamai didėtų ta pačia suma) ir derinant su siūlomos pertvarkos realiais rezultatais darbo rinkoje (didėjančiu užimtumu).
3. Atlikus siūlomas pertvarkas tikėtina, kad įgyvendinus siūlomus pakeitimus, Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamos mažės nuo 3,6 mlrd. eurų (12,4 mlrd. litų) 2016 metais iki 2,9 mlrd. eurų (10,0 mlrd. litų) 2027 metais ir būtų apie 26 proc. mažesnės nei bazinio (nieko nekeitimo) scenarijaus atveju, jo išlaidos atitinkamu laikotarpiu mažės nuo 3,5 mlrd. eurų (12,0 mlrd. litų) iki 2,1 mlrd. eurų (7,2 mlrd. litų; žr. 4 psl.) ir būtų 43 proc. mažesnės nei bazinio scenarijaus atveju. Šiuo atveju tikėtini yra geresni bei bazinio scenarijaus atveju einamųjų metų balanso rezultatai taip būtini būsimam fondo rezervui formuoti. Einamųjų metų balansas 2016 metais įgyvendinus pertvarką siektų 0,12 mlrd. eurų (0,42 mlrd. litų) ir 2027 metais būtų apie du kartus didesnis nei bazinio scenarijaus atveju. (žr. 1 lentelę).

4. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto einamųjų metų balansas per vidutinį laikotarpį taptų teigiamu, t. y. būtų galima dengti fondo sukauptas skolas, formuoti fondo rezervą (po 4,4 proc. metinių fondo pajamų dalį, kas padėtų suformuoti pertvarkos pabaigoje apie 50 proc. metinių fondo pajamų dydžio rezervą būtiną sistemos tvarumui užtikrinti) ir didinti pensijas. Būtų galima tikėtis, kad toks rezervas jau būtų sukauptas 2025 metų pabaigoje (žr. 2 lentelę).
5. Įvedus pensijos indeksavimo priklausomybę nuo vidutinio darbo užmokesčio fondo augimo šalyje, ir nustatyta tvarka didinant pensijas kasmet, galima būtų planuoti rezervą, leidžiantį palaikyti atitinkamą pensijų lygį net ir sunkmečio laikotarpiu, nepakenkiant sistemos tvarumui ir didinant pasitikėjimą sistema.
6. Įgyvendinus pertvarką tikėtina, kad naudą patirs šios visuomenės grupės (žr. 6 lentelę):
 - pensinio amžiaus gyventojai (dėl planuojamo „automatizuoto“ pensijų indeksavimo);
 - studentai ir moksleiviai nuo 16 metų dėl išplėsto jų socialinio draudimo valstybės lėšomis;
 - dvasininkai dėl išplėsto jų socialinio draudimo valstybės lėšomis;
 - pareigūnai dėl išplėsto jų socialinio draudimo valstybės lėšomis;
 - dirbantys pensininkai dėl mažinamo socialinio draudimo mokesčio tarifo ir didesnės socialinio draudimo išmokų priklausomybės nuo sumokėtų įmokų;
 - asmenys draudžiami visomis draudimo rūšimis, nes mažėjant mokesčių tarifui didėtų disponuojamos pajamos, didėtų vartojimas;
 - įmonės samdančios darbuotojus, nes mažėjant mokesčių tarifui darbo vieta darbdaviui gali „pigti“.
7. Pertvarką gali neigiamai vertinti šios visuomenės grupės (gali traktuoti kaip papildomą apmokestinimą; žr. 6 lentelę):
 - asmenys, turintys verslo liudijimus dėl išplėsto socialinio draudimo išplėtimo savo lėšomis;
 - mažų ūkių ūkininkai dėl įvesto socialinio draudimo savo lėšomis;
 - dirbantys pagal kvitus žemės ūkyje ir miškininkystėje dėl įvesto socialinio draudimo savo lėšomis;
 - tantjemų gavėjai dėl įvesto socialinio draudimo savo lėšomis.

Darbo rinka

8. Lietuvoje pritaikius Suomijos taikomą mokesčių kredito sistemą individualių gyvenamųjų namų statybų, galėtų lemti individualių gyvenamųjų namų ūkių statybos darbų apimčių didėjimą iki 20 proc. per ketverius metus. Toks statybos darbų padidėjimas lemtų apie 2400 naujų darbo vietų atsiradimą (legalizavimąsi), iš kurių net didžiąją dalį sudarytų savarankiškai dirbantys asmenys (pagal individualios veiklos pažymą ar liudijimus). Naujieji mokesčių mokėtojai sumokėtų per pirmuosius ketverius mokesčių kredito įvedimo metus sumokėtų apie 19 mln. GPM ir 33 mln. VSD mokesčių. Išlaidos GPM mokesčio kreditui pirmaisiais metais galėtų siekti apie 4,5 mln. Lt, antraisiais – 8,4 mln. Lt, trečiaisiais metais -15 mln. Lt, ketvirtaisiais metais – 36 mln. Lt (žr. 15-23 psl.).
9. Įgyvendinus galimybes pratęsti terminuotas darbo sutartis tikėtina būtų sukurtos 145 990 darbo vietos (žr. 24 psl.).
10. Įgyvendinus galimybes atleisti darbuotoją darbdavio iniciatyva nenurodant atleidimo priežasčių būtų sukurtos 106 752 darbo vietos (žr. 25 psl.).
11. Atsisakius darbo laiko griežto reglamentavimo būtų galima sukurti 145 120 naujas darbo vietas (žr. 25 psl.).
12. Siūloma panaikinti darbdavio rengiamą įspėjimą apie atleidimą, atleidimo įforminimą darbo sutartyje, paliekant tik darbdavio sprendimą apie darbuotojo atleidimą. Tikėtina, kad tai leistų sutaupyti 0,3 mln. eurų (1 mln. litų) per metus (žr. 26 psl.).
13. Tikėtina, kad įgyvendintos pertvarkos vidutiniu laikotarpiu lemtų vidutinio metinio užimtų asmenų skaičiaus didėjimą iki 10 proc., o vidutinio metinio sąlyginių darbuotojų skaičiaus – iki 7

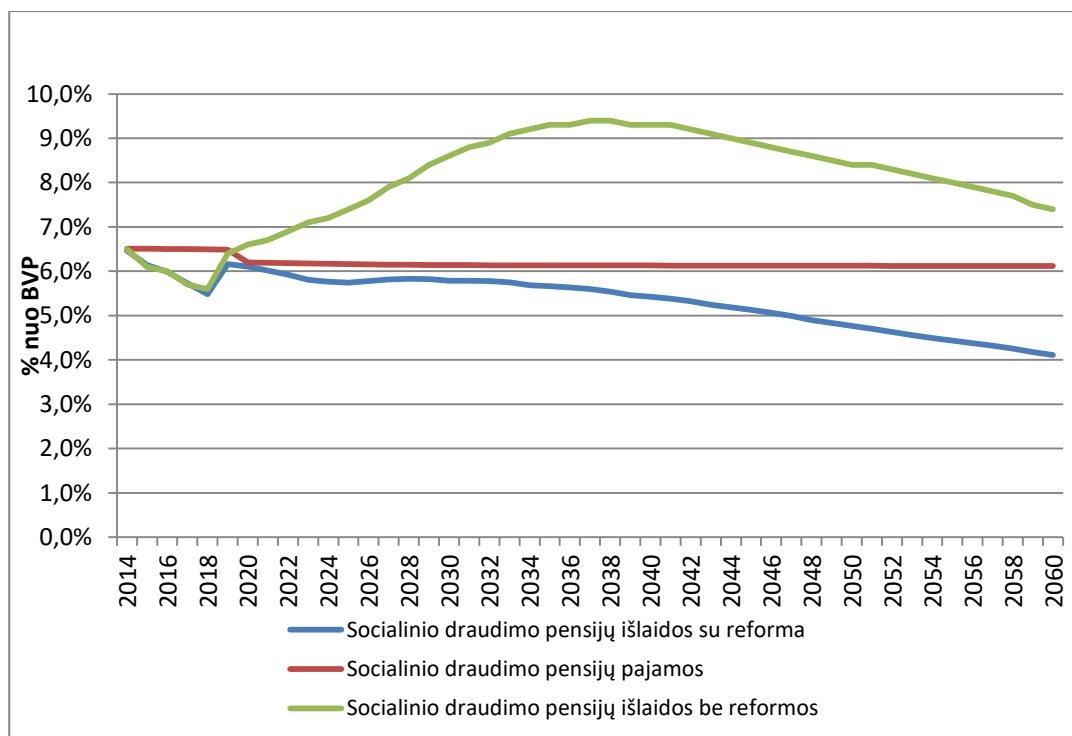
procentų (integruotas skaičiavimas remiantis darbo rinkos prognozėmis; žr. 7 lentelė, 15-23 psl.; 24-26 psl.).

Siekiant visapusiškai įvertinti ilgalaikį pensijų sistemos reformos siūlymų poveikį Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui, 2016 m. buvo atliktas pensijų sistemos reformos kaštų vertinimas pagal Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo Nr. I-549 pakeitimo įstatymą taikant pensijų kohortų modelį LSIM.

Įstatyme įtvirtinti siūlymai didinti būtinojo stažo reikalavimą iki 35 metų, socialinio draudimo pensijas indeksuoti pagal darbo užmokesčio fondo pokyčius, taip įvertinant demografinius rodiklius, t. y. įmokų mokėtojų ir išmokų gavėjų santykį. Vertinant ilgalaikį reformos poveikį naudotas pensijų kohortų modeliu LSIM. Baziniam variantui naudota 2016 m. Stabilumo programoje pateikta pensijų išlaidų projekcija pagal tuo metu veikusius įstatymus ir makroekonominės prielaidas. Skaičiuojant reformos įtaką buvo įvestos tik pensijų reformos priemonės nekeičiant kitų sąlygų, t.y. pakeistas indeksavimo koeficientas - vietoje darbo užmokesčio augimo indekso įvestas darbo užmokesčio fondo 7 metų vidurkio indeksas ir naujiems pensininkams taikoma nauja būtinojo stažo reikalavimo taisyklė. Vertinant poveikį buvo atsižvelgta į Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2016 metų pavasarį sudarytą ekonominės raidos scenarijų ir 2014 metų rudenį Ekonominės politikos komiteto (EPC – Economic Policy Committee) sutartas 2020–2060 metų ekonomines ir užimtumo prielaidas.

Atsižvelgiant į tai, kad priimtas pensijų indeksavimas leidžia įvertinti prastėjantį įmokų mokėtojų ir išmokų gavėjų santykį bei į tai, kad būtinojo stažo reikalavimo didinimas leidžia neprisiimti didesnių įsipareigojimų ilgėjant gyvenimo trukmei, ateityje pensijų reformos siūlymai ilguoju laikotarpiu per metus leistų sutaupyti vidutiniškai po 3,7 proc. BVP išlaidų pensijoms palyginti su scenarijumi, jei nieko nebūtų keičiama.

INDEKSAVIMO IR KITŲ PRIEMONIŲ POVEIKIS SODROS BIUDŽETUI

7 lentelė. Pagrindiniai darbo rinkos faktiniai ir prognoziniai rodikliai

	Faktiniai duomenys				LR Finansų ministerijos prognozės				Autorių prognozės		
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	1990	2042	2137	2230	2359.4	2510.8	2672.1	2857.7	3000.6	3150.6	3308.1
Metinis darbo užmokesčio fondas, mln. Lt	22559.4	24244.3	25644.7	27530.7	29564.8	31948.9	34273.3	36891.1	38735.7	40672.4	42706.1
Vidutinis metinis užimtųjų skaičius, darbo jėgos tyrimo duomenimis	1343.7	1370.9	1278.5	1292.8	1312.2	1329.1	1339.8	1348.4	1355.1	1361.9	1368.7
iš jų: vidutinis metinis sąlyginių darbuotojų skaičius, darbo jėgos tyrimo duomenimis	944.7	1005.6	1000	1028.8	1044.2	1060.4	1068.8	1075.8	1081.2	1086.6	1092.0
Darbo jėga, darbo jėgos tyrimo duomenimis	1634.8	1619.7	1473.7	1465.2	1465.7	1460.8	1453.3	1442.1	1434.9	1427.7	1420.6
Vidutinis metinis bedarbių skaičius, darbo jėgos tyrimo duomenimis	291.1	248.8	195.2	172.5	153.5	131.6	113.5	93.7	89.0	84.6	80.3
Vidutinis metinis nedarbo lygis, proc.	17.8	15.4	13.2	11.8	10.5	9	7.8	6.5	6.2	5.9	5.6

Šaltinis: LR Statistikos departamentas – faktiniai duomenys; Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos prognoziniai duomenys bei autorių prognozės.

Mokesčių kredito taikymo galimybių Lietuvoje analizė

Santrauka

Projektiškai Lietuvoje pritaikius Suomijos taikomą mokesčių kredito sistemą individualių gyvenamųjų namų statybų (įskaitant remonto, rekonstravimo ir kitus darbus) darbams, kurios esmę sudaro gyventojų dalies gyventojų GPM mažinimas priklausomai nuo ataskaitiniais metais mokesčių mokėtojo įsigytų statybos darbų apimčių (sumos), galėtų lemti individualių gyvenamųjų namų ūkių statybos darbų apimčių didėjimą iki 20 proc. per ketverius metus. Toks statybos darbų padidėjimas lemtų apie 2400 naujų darbo vietų atsiradimą (legalizavimąsi), iš kurių net didžiąją dalį sudarytų savarankiškai dirbantys asmenys (pagal individualios veiklos pažymą ar liudijimus). Naujieji mokesčių mokėtojai sumokėtų per pirmuosius ketverius mokesčių kredito įvedimo metus sumokėtų apie 19 mln. GPM ir 33 mln. Sodros mokesčių.

Mokesčių mokėtojai, deklaruojantys įsigiję statybos paslaugų, galėtų gauti GPM mokesčio kreditą, kuris per metus siektų iki 2400 Lt (vidutinio bruto darbo užmokesčio dydžio), kas realiai galėtų sudaryti (jei pakankamos apimties statybos darbų deklaruotų) sudarytų, vidutinį bruto darbo užmokestį gaunančiam asmeniui, pusę jo per metus sumokėtų gyventojų pajamų mokesčių sumos. Tokiu būdu labiau skatinami būtų mažesnės apimties statybos darbų pirkėjai dažniausiai įsigyjantys paslaugas iš mažų įmonių ar savarankiškai dirbančių asmenų. GPM mokesčio kreditas pirmaisiais metais galėtų siekti apie 4,5 mln. Lt, antraisiais – 8,4 mln. Lt, trečiaisiais metais -15 mln. Lt, ketvirtaisiais metais – 36 mln. Lt. Manytina, kad šio mokesčio kredito sumos ir statybos darbų apimčių augimas galėtų būti gana ženkliai didesnis, jei spręsti remianti Suomijos patirtimi (kuri buvo adaptuota ir kai kuriose kitose Skandinavijos šalyse), o pateikiami rezultatai yra gana konservatyvaus požiūrio.

Pagrindinės sąvokos

Mokesčių kreditas (angl. tax credit) – suma, kuria mažinama visa mokesčio mokėtojo mokėtina mokesčių suma.

Mokesčių sumažinimas (angl. tax deduction) – tai apmokestinamų pajamų sumažinimas.

Sodros mokesčiai – tai draudėjams ir gyventojams privalomos pagal įstatymus mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokos.

Suomijos ir Švedijos patirtis

Suomijos mokesčių kredito sistemos apžvalga

Suomijos mokesčių kredito sistema visoje šalyje įvesta 2001 metais (nuo 1997 metų buvo taikoma kai kuriuose regionuose), kurios tikslas buvo mažinti nedeklaruojamo darbo apimtis ir didinti legalaus užimtumo apimtis paslaugų namams (individualiems namų ūkiams) sektoriuje (Eurofound, 2014). Šiuo metu Suomijoje taikomi šie mokesčių kreditai (kurie siejami su gyventojų pajamų mokesčiu; Ministry of Finance, 2009):

- vaiko išlaikymo kreditai;
- neįgalumo kreditai;
- studijų kreditai;
- paslaugų namų ūkiams kreditai;
- uždirbtų pajamų kreditai.

Plačiau pristatomas ir nagrinėjamas toliau tik paslaugų namų ūkiams kreditas. Mokesčių kreditas yra suteikiamas priklausomai nuo namų ūkio atitinkamais metais įsigytų namų ūkio rangos ir tvarkymo paslaugų apimties. Tinkamos mokesčių kreditui suteikti ir apskaityti yra šios namų ūkio įsigyjamos paslaugos:

- įprastas namų tvarkymas;
- slauga ir kitos priežiūros paslaugos, išskyrus sveikatos priežiūros paslaugas;
- gyvenamųjų patalpų statyba, remontas, rekonstrukcija (išskyrus buitinės technikos taisymą ir instaliavimą);
- įrangos, programinės įrangos, saugos ir telekomunikacijų tinklų instaliavimas, siejamų su informacijos ir komunikacijų technologijomis, priežiūra, pagalba diegiant.

Numatyta, kad visi šie darbai (paslaugos) turi būti atlikti deklaruojančio tokius darbus namuose ar vasaros rezidencijoje, kuri yra naudojama paties mokesčių mokėtojo, jo sutuoktinio, mirusios sutuoktinio, tėvų, patėvių ir kitų tiesioginių giminaičių.

Mokesčių kreditai suteikiami už, jei mokesčių mokėtojas samdo:

- individualų asmenį kaip savo namų ūkio darbuotoją:
 - darbdavio socialinio draudimo mokesčius ir privalomas pensijų draudimo įmokas,
 - nelaimingų atsitikimų darbe draudimo įmokas,
 - nedarbo draudimo įmokas,
 - grupės gyvybės draudimo įmokas,
 - 30 proc. darbo užmokesčio.
- paslaugas teikiantį asmenį (fizinį ar juridinį):
 - 60 proc. darbų kaštų (pagal pateiktą ne PVM sąskaitą faktūrą) mokamų ne pelno siekiančiai organizacijai už suteiktas namų tvarkymo, slaugos ir kitos priežiūros paslaugas;
 - 60 proc. darbų kaštų ((pagal pateiktą PVM sąskaitą faktūrą) mokamų už mokesčių registre registruoto asmens suteiktas paslaugas.

Mokesčių kredito maksimali suma yra 3000 eurų ir kreditas suteikiamas tik už tą dalį paslaugų kaštų sumos, kuri viršija 100 eurų. Mokesčių kreditas nesuteikiamas, jei kitos subsidijos yra taikomos tiems patiems darbams. Jei namų ūkio darbus atlieka pats namų ūkio savininkas, mokesčių kreditas nesuteikiamas.

Suteiktu ir nuo įsigytų namų ūkio darbų apimčių priklausomu mokesčių kreditu yra mažinamos mokesčių mokėtojo atitinkamais metais apskaičiuotų gyventojų pajamų ir investicijų mokesčiai. Jei mokesčių kreditas viršija mokesčių mokėtojo mokėtiną mokesčių sumą, mokesčių kredito likutis pervedamas jo sutuoktiniui.

Apie 90 proc. visų deklaruojamų namų ūkio darbų Suomijoje yra įsigyjama kaip paslaugos (samdomos įmonės). Dalyvaujančių schemeje skaičius augo gana greitai. Jei 2002 metais schemeje dalyvavo 92000 mokesčių mokėtojų (42.7 mln. eurų mokesčių sumažinimo), tai 2006 metais jų jau buvo 243000 (165 mln. eurų mokesčių sumažinimų).

Švedijos mokesčių mažinimo sistemos apžvalga

Švedijoje numatyta taikyti mokesčio sumažinimus, jei buvo įsigijami gyvenamųjų patalpų statybos, remonto, rekonstrukcijos darbai egzistuojančiame name (ne naujo namo statyba) deklaruojančio tokius įsigytus darbus namuose ar vasaros rezidencijoje, kuri yra naudojama paties mokesčių mokėtojo, jo sutuoktinio, mirusio sutuoktinio, tėvų, patėvių ir kitų tiesioginių giminaičių. Leidžiama apmokestinamas pajamas sumažinti suma, kuri lygi 50 proc. įsigytų paslaugų darbo kaštams su PVM. Maksimali leistina mokesčius mažinanti suma vienam asmeniui per metus yra apie 6000 eurų (20 717 litų; SEK 50 000; palyginimui vidutinis atlyginimas Švedijoje 2012 metais siekė 2268 eurus (7831 Lt)). Ši sistema buvo pradėta taikyti nuo 2007 metų ir jau 2009 metais konstatuota, kad jos rezultatai buvo geresni nei tikėtasi. Gyvenamųjų patalpų statybos, remonto, rekonstrukcijos darbų (deklaruojamų) ženkliai padidėjo, tuo pačiu „legalizuodama“ dalį tokio tipo darbo vietų (Eurofound, 2014).

Kadangi projekto rėmuose nelegalaus (nedeklaruojamo) darbo mažinimui siūloma Suomijos mokesčio kreditui analogiška priemonė, plačiau Švedijos mokesčio sumažinimo sistema nenagrinėjama ir neprojektuojamas jos taikymo poveikis Lietuvos darbo rinkai ir mokesčių sistemai.

Mokesčių kredito taikymas Lietuvoje, siejant jį su gyvenamųjų patalpų statybos, remonto, rekonstrukcijos darbų (toliau – statybos darbai) kaštais patiriamais namų ūkių

Prielaidos

Mokesčio kredito taikymo Lietuvoje poveikio analizei atlikti, daromos šios prielaidos:

1. Namų ūkių perkami statybos darbai (įskaitant remonto, rekonstravimo ir kitus darbus) yra visų šalyje atliekamų gyvenamųjų pastatų statybos darbai. Individualių namų statybos apimtys menkai koreliuoja su metinėmis šalyje atliktų gyvenamųjų namų statybos darbų apimtimis, todėl jos prognozuojamos remiantis individualių namų statybos augimo ir statybos darbų kainų augimo istoriniais duomenimis ir prognozuojamomis tendencijomis.

2. Statybos darbų kainos grindžiamos gyvenamųjų namų statybos (m²) istorinėmis ir prognozuojamomis kainomis.
3. Individualių gyvenamųjų namų rekonstravimo, remonto ir restauravimo bei kiti darbai sudaro 53 proc. visų statybos darbų (47 proc. sudaro naujos statybos darbai). Prielaida daroma remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis apie šalyje atliktus gyvenamųjų namų statybos darbus 2009-2013 metais, manant, kad nuo 2008 metų įvyko gana reikšmingi paslaugų vartojimo struktūros pokyčiai lėmę, jog iki 2008 metų naujos statybos darbai sudarydavo apie 80 proc. šalyje atliktų gyvenamųjų namų statybos darbų, o nuo 2009 metų jis siekia apie 50 proc. visų darbų apimtį.
4. Viena darbo vieta statybos sektoriuje generuoja 70 tūkst. pajamų per metus. Prielaida daroma remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.
5. Šešėlinė ekonomika šalyje sudaro 28 procentus. Prielaida grindžiama F. Schneider (2013) tyrimo rezultatais, kuriais teigiama, kad Lietuvos šešėlinė ekonomika 2013 metais siekė 28 procentus. Tuo būdu prognozuojama, remiantis Suomijos patirtimi, kad gyvenamųjų namų statybos darbų apimtys, taikant mokesčių kreditą, pirmaisiais metais didės 5 proc., antraisiais – 10 proc., trečiaisiais – 15 proc., ketvirtaisiais – 20 proc., penktaisiais – 28 proc. Remiantis Projekto rezultatais, pristatytais Priede I-7, kad 2013 metais apie 50 proc. dirbančių statybos sektoriuje dirbo nelegaliai (36 proc. – 2012 metais, 30 proc. – 2011 metais), manytina, kad statybų sektoriaus šešėlio mastai Lietuvoje, jei vidutinis šalies yra apie 30 proc., turėtų būti didesnis nei nustatytas F. Schneider. Šiuo atveju daroma prielaida, kad nagrinėjamas vidutinio laikotarpio mokesčio kredito poveikio vertinimas, todėl dirbančių nelegaliai mastai visiškai nebus išnykę.
6. Mokesčio kredito taikymo pirmaisiais metais 3 proc. statybos darbų bus atlikta savarankiškai dirbančių asmenų (pagal individualios veiklos pažymą ar verslo liudijimą), antraisiais metais – 5 proc., trečiaisiais – 7 proc., o vėlesniais metais nusistovės ties 10 proc. riba. Visa kita statybos darbų apimtis įsigyjama iš įmonių. Mokesčio kredito netaikymo atveju manoma, kad savarankiškai dirbančių asmenų atlikti statybos darbai sudaro tik 1 proc. visų darbų (manant, kad jie tiesiog nedeklaruojami ir oficialioje statistikoje neatsispindi).
7. Suteikiamo pajamų mokesčio kredito maksimali suma – 2400 Lt, kuri siejama su šalies vidutiniu bruto darbo užmokesčio dydžiu, kuris bruto 2014 metais prognozuojama sieks 2359 Lt. Manytina, kad maksimali mokesčio kredito suma turėtų kisti priklausomai nuo vidutinio atlyginimo.
8. 2014 metai laikomi esant pirmaisiais mokesčių kredito taikymo metais, 2015 - antraisiais, 2016 – trečiaisiais, 2017 – ketvirtaisiais.

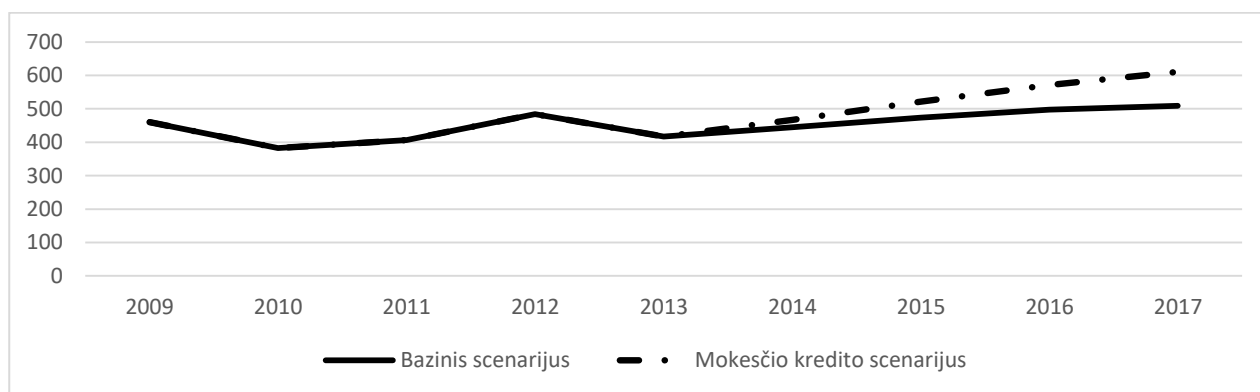
Rezultatai

Vertinant mokesčio kredito taikymo Lietuvoje poveikį, buvo sukonstruotas bazinis statybos darbų apimčių pokyčių scenarijus, su kuriuo lyginamas sukurtas scenarijus, kuriame įvedamas mokesčio kreditas. Prognozuojant pasiūlos ir paklausos pokyčius priklausomai nuo taikomos mokesčių lengvatos, vertinamas mokesčio kredito taikymo galimas poveikis šalies statybų sektoriui, t. y. darbų apimtims, darbuotojų skaičiui, GPM mokesčio ir Sodros mokesčių apimtims.

Atlikus ekonominę mokesčio kredito taikymo Lietuvos analizę, gauti tokie rezultatai:

1. Statybos darbų apimtys, jų augimą vertinant gana konservatyviai (lyginant su kitų šalių patirtimi), mokesčio kredito taikymo atveju tikėtina būtų 102 mln. litų didesnės nei nieko nekeitimo (bazinio scenarijaus) atveju ketvirtaisiais mokesčio taikymo metais. Tai sudarytų apie 20 proc. didesnes statybos darbų apimtį, nei jos tais metais būtų buvusios be mokesčio kredito taikymo (žr. 6 pav. ir 8 lentelę). Statybos apimtys augtų, taikant mokesčio kreditą, nuo 417 mln. Lt 2013 metais iki 611 mln. Lt 2017 metais.

6 pav. Statybos darbų apimčių pokyčiai lyginant nieko nekeitimo scenarijų (bazinis scenarijus) su mokesčio kredito įvedimo scenarijumi

2. Mokesčio kreditui taikyti apskaitoma statybos darbų suma mokesčio kredito taikymo atveju siektų 2014 m. – 272 mln. Lt, 2015 m. – 297 mln. Lt, 2016 m. – 319 mln. Lt, 2017 m.- 330 mln. Lt. Šios sumos rodo, kiek grynujų pajamų (po gyventojų pajamų mokesčių išskaičiavimo) mokesčių mokėtojai turėjo gauti tam, kad sumokėti už statybos paslaugų dalį, kuriai taikomas mokesčio kreditas (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Bazinio scenarijaus (kai mokesčio kreditas netaikomas) ir mokesčio kredito įvedimo scenarijų palyginimas

Bazinis scenarijus

Baigti statyti butai	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1-2 butų namuose, vnt.	4002	3003	3815	3342	3375	3461	3546	3579	3523
Vidutinis namo plotas, m ²	160	160	160	160	160	160	160	160	160
Tūkst. m ²	640	480	610	535	540	554	567	573	564
Kaina, m ² /Lt	719	797	666	905	772	803	835	868	903
Statybos darbų apimtys, mln. Lt	460	383	407	484	417	445	474	497	509

Paslaugos perkamos iš įmonių	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Paslaugų apimtys, proc. (dalis visų paslaugų apimtys)	0.99	0.99	0.99	0.99	0.99	0.99	0.99	0.99	0.99
Paslaugų apimtys, mln. Lt.	456	379	403	479	413	440	469	492	504
Mokesčių kreditui apskaitoma suma, mln. Lt.	273	228	242	287	248	264	281	295	302
Bruto darbo užmokestis, Lt.	360	299	318	378	326	347	370	389	398
GPM suma, mln. Lt.	54	45	48	57	49	52	56	58	60
Darbo vietų skaičius	6508	5417	5753	6845	5894	6287	6699	7031	7198

Paslaugos perkamos iš	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
------------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

savarankiškai dirbančių									
Paslaugų apimtys, proc. (dalis visų paslaugų apimties)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Paslaugų apimtys, mln. Lt.	5	4	4	5	4	4	5	5	5
Mokesčių kreditui apskaitoma suma, mln. Lt.	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Bruto darbo užmokestis, Lt.	2	2	2	2	2	2	2	2	2
GPM suma, mln. Lt.	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Darbo vietų skaičius, vnt.	144	120	127	151	130	139	148	155	159

Iš viso:	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
GPM suma iš viso, mln. Lt.	54	45	48	57	49	52	56	59	60
Darbo vietų iš viso, vnt.	6651	5537	5880	6996	6024	6425	6847	7186	7357

Mokesčio kredito scenarijus

Baigti statyti butai	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1-2 butų namuose, vnt.	4002	3003	3815	3342	3375	3461	3546	3579	3523
Vidutinis namo plotas, m2	160	160	160	160	160	160	160	160	160
Tūkst. m2	640	480	610	535	540	581	624	658	676
Kaina, m2/Lt.	719	797	666	905	772	803	835	868	903
Statybos darbų apimtys, mln. Lt.	460	383	407	484	417	467	521	572	611

Paslaugos perkamos iš įmonių	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Paslaugų apimtys, proc. (dalis visų paslaugų apimties)	0.99	0.99	0.99	0.99	0.99	0.97	0.95	0.93	0.90
Paslaugų apimtys, mln. Lt.	456	379	403	479	413	453	495	532	550
Mokesčių kreditui apskaitoma suma, mln. Lt.	273	228	242	287	248	272	297	319	330
Bruto darbo užmokestis, Lt.	360	299	318	378	326	357	391	420	434
GPM suma, mln. Lt.	54	45	48	57	49	54	59	63	65
Darbo vietų skaičius	6508	5417	5753	6845	5894	6467	7071	7595	7853

Paslaugos perkamos iš savarankiškai dirbančių	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Paslaugų apimtys, proc. (dalis visų paslaugų apimties)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Paslaugų apimtys, mln.	5	4	4	5	4	14	26	40	61

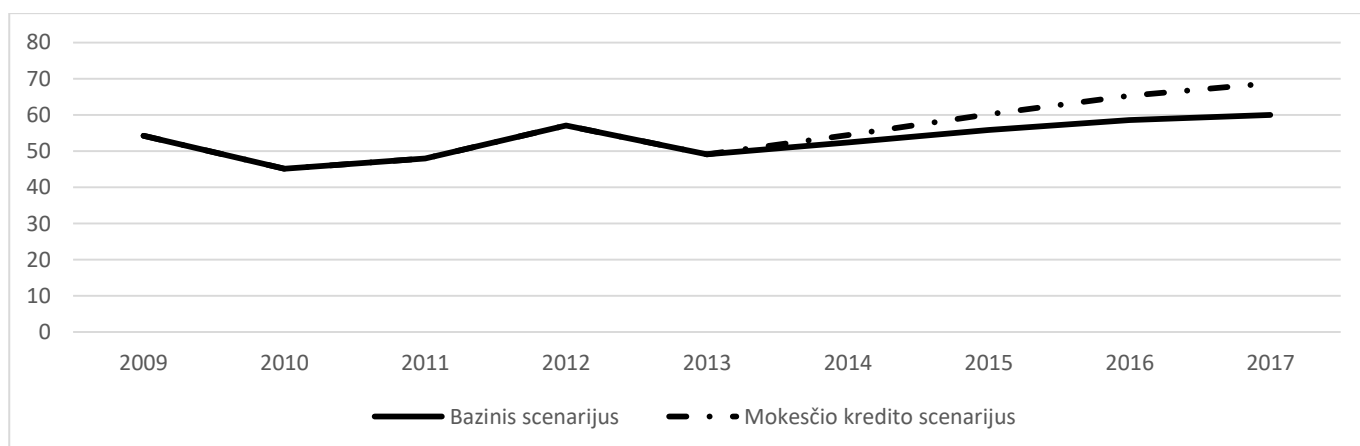
Lt.									
Mokesčių kreditui apskaitoma suma, mln. Lt.	1	1	1	1	1	4	8	12	18
Bruto darbo užmokestis, Lt.	2	2	2	2	2	6	10	16	24
GPM suma, mln. Lt.	0	0	0	0	0	1	2	2	4
Darbo vietų skaičius, vnt.	144	120	127	151	130	438	814	1251	1909

Iš viso:	0	0	0	0	0	0	0	0	0
GPM suma iš viso, mln. Lt.	54	45	48	57	49	54	60	65	69
Darbo vietų iš viso, vnt.	6651	5537	5880	6996	6024	6905	7885	8846	9761

Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Lietuvos statistikos departamento statistiniais duomenimis ir Finansų ministerijos prognostiniais duomenimis.

3. Taikant mokesčių kreditą mokesčių mokėtojams suteikiamo mokesčio kredito suma (arba GPM, kuria mažėtų nacionalinio biudžeto pajamos iš gyventojų pajamų mokesčio) teoriškai galėtų siekti 2014 m. – 54 mln. Lt, 2015 m. – 60 mln. Lt, 2016 m. – 65 mln. Lt, 2017 m.- 69 mln. Lt. (žr. 7 pav.), jei absoliučiai visi darbai būtų deklaruojami. Suprantant, kad taip nebus, o deklaravimas populiarėtų palaipsniui, manytina, kad reali mokesčio kredito suma pirmaisiais mokesčio kredito taikymo metais galėtų siekti apie 4,5 mln. Lt, antraisiais – 8,4 mln. Lt, trečiaisiais metais -15 mln. Lt, ketvirtaisiais metais – 36 mln. Lt, darant prielaidą, kad pirmaisiais metais 5000 šalies mokesčių mokėtojų norės pasinaudoti mokesčio kreditu, antraisiais -7000, trečiasis - 10000 ir ketvirtaisiais - 20000. Atitinkamai pirmaisiais metais vidutinė suteikto mokesčio kredito suma siektų 900 Lt, antraisiais – 1200 Lt, trečiaisiais - 1500, ir ketvirtaisiais – 1800 Lt.

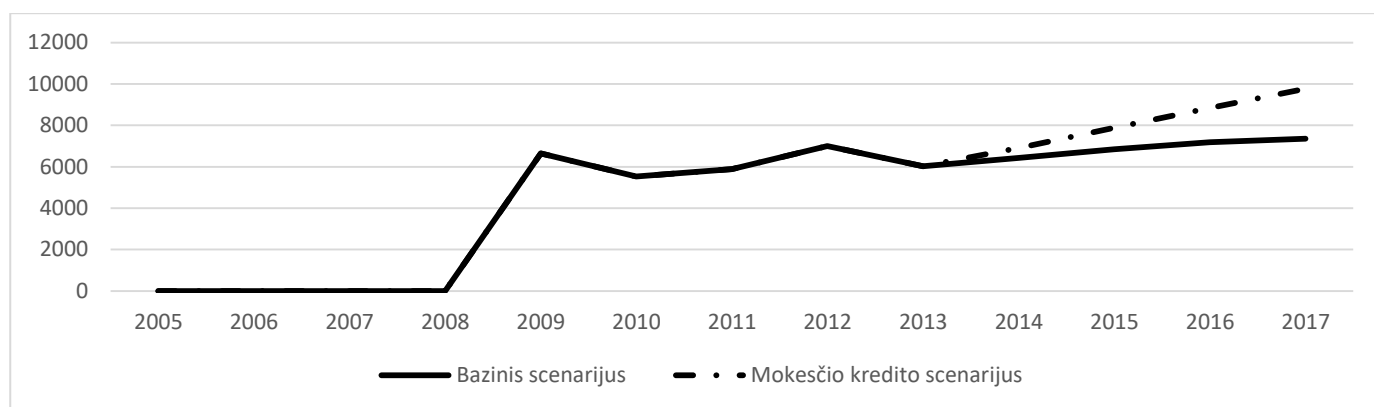
7 pav. Gyventojų pajamų mokesčių kredito teorinės apimtys lyginant nieko nekeitimo scenarijų (bazinis scenarijus) su mokesčio kredito įvedimo scenarijumi

4. Taikant mokesčių kreditą tikėtina bus deklaruojama daugiau statybos darbų ir tokiu būdu „legalizuojamos“ bus darbo vietos ir mokami, už gautas legalias pajamas, privalomi mokesčiai (gyventojų pajamų ir Sodros mokesčiai). Tikėtina, kad mokesčio kredito scenarijaus atveju 2014 metais statybų sektoriuje dirbtų 480 asmenimis daugiau nei tuo atveju, jei mokesčio kreditas nebūtų taikomas

(skaičiuojant sąlyginius darbuotojus), 2015 m. – 1038, 2016 m. – 1660 ir 2017 m. – 2404 asmenimis daugiau (žr. 8 pav. ir 8 lentelę).

8 pav. Dirbančių statybų sektoriuje pokyčiai lyginant nieko nekeitimo scenarijų (bazinis scenarijus) su mokesčio kredito įvedimo scenarijumi

5. Deklaravus („legalizavus“) papildomos darbo vietas būtų sumokami papildomi gyventojų pajamų mokesčiai ir Sodros mokesčiai. Papildomai sumokėti gyventojų pajamų mokesčiai, tikėtina, 2014 metais siektų – 1.7 mln. Lt., 2015 m. – 3.6 mln. Lt., 2016 m. – 5.7 mln. Lt., 2017 m.- 8.3 mln. Lt. Sodros mokesčių (darbdavio ir darbuotojo kartu sudėjus) papildomai būtų sumokėta 2014 metais– 3.0 mln. Lt., 2015 m. – 6.4 mln. Lt., 2016 m. – 10.1 mln. Lt., 2017 m.- 13.7 mln. Lt. (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Papildomos darbo vietas statybų sektoriuje, kurioms susikurti (legalizuotis) sudaro sąlygas mokesčio kreditas

Paslaugos perkamos iš įmonių	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Darbo vietų skaičius, bazinis scenarijus	6508	5417	5753	6845	5894	6287	6699	7031	7198
Darbo vietų skaičius, MK scenarijus	6508	5417	5753	6845	5894	6467	7071	7595	7853
Skirtumas	0	0	0	0	0	181	372	565	654

Perkamos iš savarankiškai dirbančių	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Darbo vietų skaičius, bazinis scenarijus	143.8	119.7	127.1	151.2	130.2	139	148	155	159
Darbo vietų skaičius, mokesčio kredito scenarijus	143.8	119.7	127.1	151.2	130.2	438	814	1251	1909
Skirtumas	0	0	0	0	0	299	666	1095	1750

Samdomi darbuotojai (įmonių darbuotojai)	2014	2015	2016	2017
Darbo užmokestis bruto, mln. Lt	4.4	9.1	13.8	16.0
Darbdavio mokesčiai (30.98 proc.), mln. Lt	1.4	2.8	4.3	5.0
Įmokos į garantinį fondą (2 proc.), mln. Lt	0.1	0.2	0.3	0.3
GPM (15 proc.), mln. Lt	0.7	1.4	2.1	2.4
Darbuotojo Sodra sveikatos draudimas (6 proc.), mln. Lt	0.3	0.5	0.8	1.0
Darbuotojo pensijų ir soc. Draudimas (3 proc.), mln. Lt	0.1	0.3	0.4	0.5

Savarankiškai dirbantys	2014	2015	2016	2017
-------------------------	------	------	------	------

Gautos pajamos, mln. Lt.	9.6	21.3	35.0	56.0
Sąnaudos (30 proc.), mln. Lt.	2.9	6.4	10.5	16.8
Apmokestinama suma, mln. Lt.	6.7	14.9	24.5	39.2
VSD (28.5 proc.), mln. Lt.	1.0	2.1	3.5	5.6
PSD (9 proc.), mln. Lt.	0.3	0.7	1.1	1.8
GPM (15 proc.), mln. Lt.	1.0	2.2	3.7	5.9

Iš viso:	2014	2015	2016	2017
Iš viso GPM, mln. Lt.	1.7	3.6	5.7	8.3
Iš viso SODRA, mln. Lt.	3.0	6.4	10.1	13.7

Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Lietuvos statistikos departamento statistiniais duomenimis ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

6. Vertinant, kokią naudą patirtų individualus gyventojas (t. y. vertinant, ar mokesčių kreditas būtų patrauklus gyventojams), buvo sugretinti šie elementai: darbų apimtis arba, kitaip tariant, individualaus statybos paslaugų pirkėjo sumokėta už paslaugas suma; mokesčių kreditui apskaitoma suma (dalis paslaugų apimties; šiuo atveju imta 60 proc. darbų apimties); bruto darbo užmokesčio dalis, kurią asmuo turi uždirbti, kad sumokėti už statybos darbus; gyventojų pajamų mokeskis, kuris būtų gražinamas asmenims, jei jie deklaruotų atitinkamos apimties statybos darbų įsigijimą. Tokiu būdu, pavyzdžiui, jei asmuo per metus įsigijo statybos darbų už 20 000 Lt, jis 2368 Lt mažiau mokėtų gyventojų pajamų mokesčių arba, kitaip sakant, apmokestinami būtų jo 11 mėnesių per metus gaunamų vidutinių bruto atlyginimų pajamos, o 12 mėn. pajamos jau būtų neapmokestinamos. Taikant mokesčių kredito ribą (maksimali suma 2400 Lt) įsigyjantys statybos darbų už daugiau nei 20 000 Lt, gautų tik tą maksimalią mokesčio kredito sumą – 2400 Lt. Žinant, kad metinė nuo vidutinio bruto darbo užmokesčio šalyse sumokėto gyventojų pajamų mokesčio suma siekia 4247 Lt, matyti, kad mokesčio kreditas asmeniui gali perpus sumažinti gyventojų mokamus metinius gyventojų pajamų mokesčius (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. Mokesčio kredito suma, įsigijus paslaugų už tam tikrą sumą ir santykis su vidutiniu bruto darbo užmokesčiu ir nuo jo mokamu GPM

Darbų apimtis (sumokėta už paslaugas), Lt.	100	500	1000	2000	5000	10000	20000	30000	40000
Apskaitoma mokesčių kreditavimui suma, Lt.	60	300	600	1200	3000	6000	12000	18000	24000
Bruto darbo užmokesčio dalis, kurią asmuo turi uždirbti, kad padengti darbų kainą, Lt/metus	79	395	789	1579	3947	7895	15789	23684	31579
GPM, Lt/metus	12	59	118	237	592	1184	2368	3553	4737
GPM mokesčio kreditas, Lt/metus	12	59	118	237	592	1184	2368	2400	2400

Vidutinis mėnesinis atlyginimas ir metinė GPM suma, Lt.	2014	2015	2016	2017
Vidutinis atlyginimas šalyje, Lt/mėn.	2359	2511	2672	2858
Metinė sumokėto GPM suma, Lt.	4247	4519	4810	5144

Šaltinis: paskaičiuota remiantis Finansų ministerijos prognozinius duomenimis apie vidutinio bruto darbo užmokesčio kitimą vidutiniu laikotarpiu.

7. Padaryta prognozė mokesčių kredito taikymo Lietuvoje ekonominė analizė yra gana konservatyvi, t. y. manytina, remiantis kitų šalių patirtimi, kad darbo „legalizavimas“ statybų sektoriuje vyktų greičiau

ir didesniais mastais, kas galėtų lemti dvigubai didesnes statybų darbų apimtis (dėl legalizavimosi), didesnę „legalizuotų“ darbo vietų skaičių, dvigubai didesnę poreikį mokesčių kreditui bei dvigubai didesnes įmokas į Sodrą ir didesnes pajamas iš gyventojų pajamų mokesčio.

8. Žinant, kad naujų gyvenamųjų namų statybos darbai sudaro apie 50 proc. visų tokio tipo darbų, manytina, jei apsispręsta būtų netaikyti mokesčio kredito naujos statybos darbams, statybos darbų apimtys, kurioms būtų taikomas mokesčių kreditas būtų dvigubai mažesnės, atitinkamai dvigubai mažiau tikėtina būtų „legalizuota“ darbo vietų ir dvigubai mažiau reikėtų paties mokesčio kredito suteikti.

Darbo santykių lankstumo didinimo įtakos naujų darbo vietų kūrimui skaičiavimai

Galimybės pratęsti terminuotas darbo sutartis įtakos naujų darbo vietų kūrimui skaičiavimai

Esamo darbo santykių teisinio reguliavimo įtakos naujų darbo vietų kūrimui ir esamų darbo vietų išlaikymo tyrimo metu buvo atlikta darbdavių apklausa (Žr. Galutinės tyrimų ataskaitos Priedą Nr. I-4). Buvo teirautasi, ar galimybė pratęsti terminuotas darbo sutartis sudarytų palankesnes sąlygas samdyti naujus darbuotojus.

83 proc. darbdavių, pas kuriuos dirba nuo 0 iki 9 darbuotojų, atsakė teigiamai. Tarkime, kad tokios įmonės sukurs bent po vieną naują darbo vietą, tokiu atveju galima teigti, kad esant 71 784 veikiančių ūkio subjektų, pas kuriuos dirba 0 – 9 darbuotojų¹, įgyvendinus šį pakeitimą sukurtų **59 580** naujų darbo vietų ($71\,784 \times 83\% = 59\,580$)

85 proc. darbdavių, pas kuriuos dirba nuo 10 iki 99 darbuotojų, teigiamai pasisakė, kad galimybė pratęsti terminuotas darbo sutartis sudarytų palankesnes sąlygas kurti naujas darbo vietas. Didesnės įmonės turi daugiau galimybių samdyti naujus žmones ir kurti daugiau darbo vietų, todėl šiam apskaičiavimui taikomas 5 naujų darbo vietų sukūrimo scenarijus. Tokiu atveju tarkime, kad 17 269 veikiančių ūkio subjektų² sukurtų **73 390** naujų darbo vietų ($17\,269 \times 85\% \times 5 = 73\,390$).

75 proc. darbdavių, pas kuriuos dirba daugiau negu 100 darbuotojų, pasisakė už terminuotų darbo sutarčių pratęsimą. Didžiosios įmonės turi didžiausias galimybes kurti naujas darbo vietas, todėl apskaičiavimui imamas 10 naujų darbo vietų sukūrimo scenarijus. Didžiųjų ūkio subjektų Lietuvoje 2014 m. pradžioje veikė 1 737³, todėl palengvinus terminuotų darbo sutarčių pratęsimą, tarkime, kad tokie darbdaviai sukurtų **13 020** naujų darbo vietų ($1\,737 \times 75\% \times 10 = 13\,020$).

Viso naujų darbo vietų suteikus galimybę lanksčiai pratęsti terminuotas darbo sutartis: $59\,580 + 73\,390 + 13\,020 = 145\,990$.

Galimybės atleisti darbuotoją darbdavio iniciatyva nenurodant atleidimo priežasčių įtakos naujų darbo vietų kūrimui skaičiavimai

Dar vienas svarbus aspektas naujų darbo vietų kūrimui – galimybė atleisti darbuotoją darbdavio iniciatyva nenurodant atleidimo priežasčių. Šiam pavyzdžiui taikomas analogiškai naujų darbo vietų sukūrimo scenarijai pagal įmonių dydį.

Net pusė mažų įmonių savininkų (0 – 9 darbuotojai) pasisakė, kad tokia galimybė paskatintų kurti naujas darbo vietas. Tarkime tokiu atveju šie darbdaviai sukurtų **3 5892** naujas darbo vietas ($71\,784 \times 50\% = 3\,5892$).

68 proc. didesnių įmonių savininkų (10 – 99 darbuotojai) pasisakė teigiamai už tokios galimybės įvedimą. Analogiškai pritaikius 5 naujų darbo vietų sukūrimo scenarijų galima tarkime, kad šie darbdaviai sukurtų **58 710** naujų darbo vietų ($17\,269 \times 68\% \times 5 = 58\,710$).

¹ Oficialios statistikos departamentas. Prieiga per Internetą: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=cc750541-0a1d-4aa7-a38c-e04f610fa0cd>.

² Oficialios statistikos departamentas. Prieiga per Internetą: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?epoch=ML>.

³ Oficialios statistikos departamentas. Prieiga per Internetą: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?epoch=ML>.

70 proc. didžiausių įmonių mano, kad toks lankstesnis darbuotojo atleidimas paskatintų kurti naujas darbo vietas. Taikant 10 naujų darbo vietų sukūrimo scenarijų galima būtų tikėtis, kad didžiosios įmonės sukurtų **12 150** naujų darbo vietų ($1737 \times 70 \% \times 10 = 12\ 150$).

Viso naujų darbo vietų pritaikius galimybę atleisti darbuotoją darbdavio iniciatyva nenurodant atleidimo priežasčių: $3\ 5892 + 58\ 710 + 12\ 150 = 106\ 752$.

Darbo laiko reglamentavimo liberalizavimo įtakos naujų darbo vietų kūrimui skaičiavimai

Iš darbdavių apklausos atsakymų matyti, kad naujų darbo vietų kūrimui trukdo griežtas darbo laiko reglamentavimas.

83 proc. mažų įmonių savininkų pasisakė, kad galimybė dirbti lanksčiu darbo grafiku, nustačius darbo laiko ribojimą per apskaitinį laikotarpį (pvz., 48 val. savaitės vidutinė darbo laiko trukmė 4 mėn. laikotarpyje), sudarytų palankesnes sąlygas kurti naujas darbo vietas. Įvedus šį pakeitimą, tarkime, kad mažosios įmonės sukurtų bent po vieną naują darbo vietą, todėl galima būtų tikėtis bent **59 580** naujų darbo vietų ($71\ 784 \times 83 \% = 59\ 580$).

85 proc. darbdavių, kurie turi nuo 10 iki 99 darbuotojų, teigiamai įvertino darbo laiko lankstumo didinimo galimybę. Tokiu atveju pritaikius 5 naujų darbo vietų sukūrimo scenarijų, galima tikėtis, kad tokios įmonės sukurtų **73 390** naujų darbo vietų ($17\ 269 \times 85 \% \times 5 = 73\ 390$).

72 proc. didžiausių darbdavių teigia, kad lankstus darbo grafikas galėtų palengvinti naujų darbo vietų sukūrimą. Analogiškai skaičiuojant pagal 10 naujų darbo vietų sukūrimo scenarijų, tarkime, kad šios įmonės sukurtų **12 500** naujų darbo vietų ($1737 \times 72 \% \times 10 = 12\ 500$).

Viso naujų darbo vietų padidinus darbo laiko lankstumą: $59\ 580 + 73\ 390 + 12\ 500 = 145\ 120$.

Administracinės naštos mažinimo pavyzdys

Pateikiamas administracinės naštos sumažinimo pavyzdys, kuomet darbuotojas yra atleidžiamas iš darbo. Siūloma panaikinti darbdavio rengiamą įspėjimą apie atleidimą, atleidimo įforminimą darbo sutartyje, paliekant tik darbdavio sprendimą apie darbuotojo atleidimą.

Jeigu per metus atleidžiama 30 000 darbuotojų, esant dabartiniam reguliavimui darbdaviui tenka tokia administracinė našta:

AN = atleidžiamų darbuotojų skaičius x darbdavio rengiamų dokumentų skaičius x įpareigojimo vykdymo laikas x pranešimą rengiančio asmens valandinis VDU x pridėtinės išlaidos, kur:

Atleidžiamų darbuotojų skaičius – 30 000 darbuotojų per metus;

Darbdavio rengiamų dokumentų skaičius – esant dabartiniam reguliavimui, darbdavys privalo darbuotojui parengti įspėjimą apie atleidimą, įsakymą dėl atleidimo bei tinkamai įforminti atleidimą darbo sutartyje, t. y. iš viso darbdavys turi parengti 3 dokumentus;

Įpareigojimo vykdymo laikas – laikas, per kurį darbdavys turi įvykdyti su atleidimu susijusius įpareigojimus (valandomis). Laikytina, kad darbdaviui užpildyti visus dokumentus užtrunka 1 valandą.

Pranešimą rengiančio asmens valandinis VDU – ūkio subjekto darbuotojo valandinio darbo užmokesčio ir nuo jo mokamų valstybinio socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo įmokų suma.

Statistikos departamento duomenimis, 2014 m. antrojo ketvirčio vidutinis darbuotojo atlyginimas per mėnesį (bruto) buvo – 2 297,3 Lt⁴. Valandinis darbuotojo atlyginimas – 2 297,3 Lt / 160 val. = 14,36 Lt

Pridėtinės išlaidos – pvz. patalpų nuomos, telefono, šildymo, elektros energijos ir kt. išlaidos, patiriamos vykdant vertinamą įpareigojimą. Ūkio ministerijos rekomenduojamas naudoti pridėtinių išlaidų dydis – 25 proc., tokiu atveju naudojamas koeficientas – 1,25⁵.

$$\mathbf{AN = 30\ 000 \times 3 \times 1 \times 14,36 \times 1,25 = 1\ 615\ 500\ Lt}$$

Atsisakant įspėjimo apie atleidimą bei atleidimo įforminimo darbo sutartyje, paliekant tik patį darbdavio sprendimą atleisti darbuotoją (rengiamų dokumentų skaičius sumažėja iki 1 dokumento), darbdavio administracinė našta sumažėja:

AN = atleidžiamų darbuotojų skaičius x darbdavio rengiamų dokumentų skaičius x įpareigojimo vykdymo laikas x pranešimą rengiančio asmens valandinis VDU x pridėtinės išlaidos:

$$\mathbf{AN = 30\ 000 \times 1 \times 1 \times 14,36 \times 1,25 = 538\ 500\ Lt}$$

Taigi per metus būtų sutaupoma: **1 615 500 – 538 500 = 1 077 000 Lt.**

⁴ Lietuvos Respublikos statistikos departamentas. Prieiga per Internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=a69982f1-1a15-4d20-86c8-76a741aa3c96>>.

⁵ Administracinė našta. Informacinis mokomasis leidinys. Prieiga per Internetą: <http://www.ukmin.lt/uploads/documents/Geresnis%2oreglamentavimas/Nauja%2osvetaine/Mokomasis_leidinys.pdf>.